

Η χρήση ναρκωτικών από την οπτική γωνία των λέξεων ταυτότητας: Η Εγω-Οικολογική προσέγγιση της ψυχοκοινωνικής ταυτότητας του χρήστη (Μελέτη περιπτώσεων)*

ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ-ΒΑΛΕΝΤΙΝΗ ΡΗΓΑ
ΣΟΦΙΑ Σ. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΟΥ
Πανεπιστήμιο Κρήτης

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η ιδέα της ετερογένειας του φαινομένου της χρήσης ναρκωτικών έχει παραμείνει για πολύ στον ψυχολογικό χώρο ως διαπίστωση θεωρητικού επιπέδου. Ωστόσο οι νοητικοί-συναισθηματικοί μηχανισμοί μέσω των οποίων τα άτομα προσανατολίζονται απέναντι στον κόσμο και δρουν μέσα σε αυτόν είναι αρκετά σύνθετοι για να προσεγγιστούν στη βάση ευρέων κατηγοριοποιήσεων και αριθμητικών δεδομένων. Το βασικό ερώτημα που θέτει η παρούσα μελέτη περιπτώσεων αφορά τους τρόπους με τους οποίους τα άτομα ενσωματώνουν στο χώρο των ψυχοκοινωνικών τους ταυτοτήτων το γεγονός της χρήσης ναρκωτικών. Η Εγω-Οικολογική μεθοδολογία (Zavalloni & Louis-Guerin, 1984/1996), επιτρέπει να φέρουμε στο φως ορισμένες σημαντικές όψεις της "νοητικής αρχιτεκτονικής" των συμμετεχόντων και να διερευνήσουμε ποιες από αυτές τις όψεις, και μέσω ποιων νοητικών-συναισθηματικών μηχανισμών, κινητοποιούν προς τη χρήση ή την αποφυγή ουσιών. Παρουσιάζεται η ανάλυση δύο μεμονωμένων πρωτοκόλλων, μιας περίπτωσης χρήστη ecstasy και χασίας και μιας περίπτωσης μη-χρήστη, οι ταυτότητες των οποίων αναλύθηκαν μέσω της Εγω-Οικολογικής μεθόδου, προκειμένου να δειχθεί η ιδιαίτερη δυναμική των συστημάτων ταυτότητας στα οποία εγγράφεται η χρήση, ως συμβατή ή ασύμβατη με τους προσανατολισμούς του εαυτού.

Λέξεις κλειδιά: Εγω-Οικολογία, Χρήση ναρκωτικών, Ψυχοκοινωνική ταυτότητα.

Εισαγωγή

Τα στοιχεία των πρόσφατων ερευνών του Ευρωπαϊκού Κέντρου Παρακολούθησης Ναρκωτικών και Τοξικομανίας υποδηλώνουν ότι ο πειραματισμός των νέων με τα λεγόμενα "μαλακά" ναρκωτικά και τα "χημικά ναρκωτικά" τύπου ecstasy εμφανίζει αυξητική τάση στις περισσότερες χώρες της Ευρώπης και στη χώρα μας (Observatoire Francaise des Drogues et des Toxicomanies, 1996, 1997). Ωστόσο, αν και υ-

πάρχει ήδη ένα πλήθος θεωρητικών προσεγγίσεων της χρήσης (Stanley, 1983) και παρά το έντονο ενδιαφέρον που εκδηλώνεται για την ενδεικνυόμενη νομική και ψυχο-κοινωνική αντιμετώπιση του θέματος σε όλες τις χώρες της Ευρώπης (Observatoire Francaise des Drogues et des Toxicomanies, 1998. Parquet, 1998), ο λόγος των ίδιων των "δρώντων προσώπων" γύρω από το ζήτημα έχει παραμείνει εκτός προσέγγισης.

Μόνον πολύ πρόσφατα η αναγνώριση ότι οι πεποιθήσεις των ατόμων που κάνουν χρήση ναρ-

Σημείωση*: Η παρούσα εργασία αποτελεί μέρος ευρύτερης πενταετούς έρευνας (1994 -1999) με επιστημονικώς υπεύθυνη την Α. Β. Ρήγα και με θέμα: "Η χρήση ναρκωτικών υπό το πρίσμα της ψυχοκοινωνικής ταυτότητας (Μελέτη περιπτώσεων)" που χρηματοδοτήθηκε από τη ΓΓΕΤ, σε συνεργασία με το Εργαστήριο Κλινικής-Κοινωνικής Ψυχολογίας του Πανεπιστημίου της Κρήτης, στα πλαίσια Προγράμματος ΥΠΕΡ.

Διεύθυνση: Αναστασία-Βαλεντίνη Ρήγα, Τμήμα Ψυχολογίας, Σχολή Κοινωνικών Επιστημών, Πανεπιστήμιο Κρήτης, Πανεπιστημιούπολη Γάλλου, 741 00 Ρέθυμνο, Κρήτη. Τηλ.: 08310-77541

κωτικών διαδραματίζουν ένα σημαντικό ρόλο ως προτρεπτικοί ή αποτρεπτικοί παράγοντες για τη χρήση έδωσε το έναυσμα για την αναζήτηση ενός γνωστικού μοντέλου μελέτης της ουσιοεξάρτησης (Beck, Wright, Newman, & Liese, 1993).

Το αντικείμενο της παρούσας μελέτης περιπτώσεων αφορά τους νοητικούς μηχανισμούς μέσω των οποίων ενσωματώνεται η χρήση ουσιών στο σύστημα ταυτότητας των συμμετεχόντων και εκφράζεται στον αναπαραστατικό τους λόγο για τον εαυτό, τον άλλον και την κοινωνία. Όπως επισημαίνει η Κωσταρίδου-Ευκλείδη (1995), η προσωπική ταυτότητα αποτελεί σημαντικό διαμεσολαβητικό παράγοντα για την αντίληψη, τη διατήρηση πληροφοριών στη μνήμη και τη συναισθηματική λειτουργία, όπως επίσης και έναν από τους βασικούς παράγοντες που δεσμεύουν το άτομο προς την ανάληψη συγκεκριμένων δράσεων. Επιπλέον, σύμφωνα με την Εγω-Οικολογική προσέγγιση της ψυχοκοινωνικής ταυτότητας (Zavalloni & Louis-Guerin, 1984/1996), η μελέτη των εννοιολογικών-αναπαραστατικών δικτύων ταυτότητας μπορεί να δια φωτίσει, όχι μόνον τους νοητικούς μηχανισμούς μέσω των οποίων τα άτομα κινητοποιούνται προς συγκεκριμένες μορφές δράσης, αλλά και το πραγματικό νόημα κοινωνικών φαινομένων όπως η χρήση ουσιών για τους ίδιους τους συμμετέχοντες.

Η δομή της ψυχοκοινωνικής ταυτότητας δεν είναι προσεγγίσιμη με όρους ποσοτικής καταγραφής κάποιων μετρήσιμων χαρακτηριστικών των συμμετεχόντων, αλλά θα πρέπει να αναζητηθεί στο εσωτερικό επίπεδο της νοητικής δραστηριοποίησης, που προσανατολίζει τις "εξωτερικές δράσεις των ατόμων" (Costalat-Founeau,

1997). Κατά τους ερευνητές της μετα-θετικιστικής σκέψης¹ (Costalat-Founeau, 1997, Rigas, 1998, Zavalloni, 1983), αυτή η εσωτερική δραστηριοποίηση δεν είναι λεκτικά ανέκφραστη, αλλά μπορεί να γίνει αντικείμενο επικοινωνίας μεταξύ ερευνητή και συμμετέχοντος, εφόσον προσεγγιστούν οι γνωστικοί-συναισθηματικοί μηχανισμοί με τους οποίους οι συμμετέχοντες κατασκευάζουν μέσα στο νου τις εικόνες-αναπαραστάσεις του εαυτού, του άλλου και του κοινωνικού τους κόσμου. Η μελέτη του δικτύου των "λέξεων ταυτότητας" μπορεί να φέρει στο φως αυτούς τους μηχανισμούς (Rigas, 1998, Zavalloni & Louis-Guerin, 1984/1996).

Λόγος και λέξεις ταυτότητας στην Εγω-Οικολογική θεωρία

Σύμφωνα με την εγω-οικολογική προοπτική, ο λόγος αποτελεί κάτι πολύ περισσότερο από μία μεταβλητή, παραπέμποντας όχι μόνον σε ιδέες, πεποιθήσεις ή γνώμες, αλλά και στη δυναμική σύνθεση εμπειριών, αναμνήσεων, συναισθημάτων, εννοιών, που αφορούν τον εαυτό, τον άλλο, και την κοινωνία. Κατά τη Zavalloni (1986, 1998), οι λέξεις ταυτότητας είναι οι αναπαραστατικές ενότητες που αναδύονται αυθόρμητα στην επιφάνεια της συνείδησης, κάθε φορά που τα άτομα εστιάζονται στην περιγραφή μιας κοινωνικής ομάδας. Οι έννοιες, τις οποίες αυτές οι λέξεις εκφράζουν, επιβιώνουν στο χρόνο και γίνονται πυρήνες της (μακρόχρονης) μνήμης και της ταυτότητας, εδραιωμένες στη σκέψη βάθους² (Ρήγα, 1996, 1997α, 1997β, Zavallo-

Σημείωση 1: Αντίθετα με ό τι ισχύει για τις αυστηρά γνωστικές προσεγγίσεις, στα πλαίσια της μετα-θετικιστικής σκέψης, οι νοητικές λειτουργίες, το σύστημα οργάνωσης των αναπαραστάσεων που διατηρούν τα άτομα και ο λόγος ο οποίος τις εκφράζει, μελετώνται ως αδιαχώριστα από το συναίσθημα και τις εμπειρίες ζωής, που συνιστούν το υποβάθρο της σκέψης και του εκφρασμένου λόγου των ατόμων (Costalat-Founeau, 1997, Rigas, 1998, Zavalloni, 1983).

Σημείωση 2: Σύμφωνα με την Εγω-Οικολογία (Zavalloni & Louis-Guerin, 1984/1996), η σκέψη βάθους είναι το υπόβαθρο του αναπαραστατικού λόγου των ατόμων, οι εμπειρίες και τα συναισθήματα που βρίσκονται επενδεδυμένα στον αναπαραστατικό λόγο και που ενεργοποιούνται στην "περιφέρεια της συνείδησης", κάθε φορά που τα άτομα εκφράζουν τις κρίσεις τους για τον εαυτό, τον άλλο, και τον κοινωνικό τους κόσμο.

ni, & Louis-Guerin, 1984/1996. Zavalloni, 1983). Επιπλέον, οι λέξεις ταυτότητας αυτόματα συνοψίζουν, από τη μια, τις προσωπικές εμπειρίες και προσανατολισμούς των ατόμων και, από την άλλη, τον τρόπο με τον οποίο οι πολιτισμικές πληροφορίες και τα συλλογικά βιώματα έχουν καταχωρηθεί στο νου και συσχετιστεί με τους προσανατολισμούς του εαυτού.³

Αν και οι αναπαραστάσεις των ατόμων εμφανίζονται ως μια ποικιλία οντολογιών-εννοιών, οι λέξεις ταυτότητας είναι περιορισμένες σε αριθμό: Καθώς οι αναπαραστάσεις "φιλτράρονται" μέσω του συναισθήματος, στη μακρόχρονη μνήμη διατηρούνται ως αναφορικά σημεία της ταυτότητας εκείνες οι αναπαραστάσεις που έχουν αποκτήσει ιδιαίτερο νόημα για τα άτομα (Costalat-Founeau, 1997), "εγκλειδοντας" εκείνα τα νοήματα και τις εμπειρίες ζωής που είχαν ιδιαίτερη βαρύτητα για το άτομο (Zavalloni, 1998).

Γι' αυτό και η εκφορά των λέξεων ταυτότητας, που συνοψίζουν αυτά τα νοήματα / εμπειρίες, ενεργοποιεί ένα πολύ ευρύτερο εννοιολογικό / νοητικό / μνημονικό περιεχόμενο (σκέψη βάθους), απ' ό,τι οι λέξεις καθαυτές μπορεί να θεωρηθούν ότι εκφράζουν με βάση την κοινή λογική. Πρόκειται για ένα περιεχόμενο που, σύμφωνα με την Εγω-Οικολογία, διαμορφώνεται με τις συναντήσεις ατόμου- εξωτερικού περιβάλλοντος, τις οποίες η Zavalloni (1983) ονομάζει "συνεργιστικές εμπειρίες", ή "συνεργιστικές στιγμές".⁴

Ακολουθώντας την εγγραφή των λέξεων

ταυτότητας στο νου, μπορούμε να οδηγηθούμε στο εσωτερικό περιβάλλον των ατόμων, το οποίο εκφράζει το σύστημα κοινωνικών-δυναμικών κινήτρων τους: το σύστημα αναπαραστάσεων, που καθορίζει τους τρόπους με τους οποίους το ατομικό και το συλλογικό στοιχείο συναντώνται (κοινωνικό) και παράλληλα κατευθύνει τη δράση των συμμετεχόντων προς τον κόσμο (δυναμικό) (Zavalloni, 1983, 1998). Επιπλέον, οι συγκεκριμένες αυτές λέξεις, συνδέονται στη σκέψη βάθους με συμβολικές φιγούρες που λειτουργούν ως πρότυπα ταυτότητας⁵ για τους συμμετέχοντες, ενσαρκώνοντας τις αξίες του εαυτού και της ομάδας.

Από αυτή την άποψη, η εγω-οικολογική προσέγγιση μας επιτρέπει να προσεγγίσουμε τη νοητική δόμηση της κοινωνικής πραγματικότητας που πραγματοποιούν οι συμμετέχοντες (Zavalloni, 1986) και ταυτόχρονα να κατανοήσουμε σε βάθος την εγγραφή ενός ευρύτερου κοινωνικού φαινομένου, όπως η χρήση ουσιών, στο εσωτερικό περιβάλλον της ταυτότητας των συμμετεχόντων.

Μέθοδος

Η μεθοδολογική προσέγγιση της μελέτης περιπτώσεων ήταν εξαιρετικά κατάλληλη για τη σε βάθος διερεύνηση των δικτύων που συνθέτουν την ψυχοκοινωνική ταυτότητα των νέων

Σημείωση 3: Αυτό το αποτέλεσμα οφείλεται στην "αναστρεψιμότητα" της σκέψης βάθους, ένα μηχανισμό του οποίου την ύπαρξη έχει αποδείξει ερευνητικά η Zavalloni (1983) και σύμφωνα με τον οποίον ο εστιασμός της συνειδητής προσοχής στην ομάδα ενεργοποιεί σε επίπεδο σκέψης βάθους ατομικά αναπαραστατικά περιεχόμενα και το αντίστροφο.

Σημείωση 4: Με τον όρο "συνεργιστική στιγμή", η Zavalloni (1983, 1998), αναφέρεται στις εμπειρίες εκείνες κατά τις οποίες μια επιθυμία του Εαυτού, συναντάται με ένα στοιχείο του Άλλου, η φιγούρα του οποίου εγγράφεται στο σύστημα ταυτότητας ως πρότυπο στο οποίο επενδύεται η συγκεκριμένη επιθυμία και το υποκειμενικό νόημά της.

Σημείωση 5: Στην Εγώ-Οικολογική θεωρία τα πρότυπα ταυτότητας είναι οι διαμεσολαβητικές φιγούρες των ατόμων που έχουν θεωρηθεί από το άτομο ως οι κατεξοχήν ενσαρκωτές των αξιών/αντιαξιών του εαυτού. Οι ιδιότητες που επενδύονται στα πρότυπα ταυτότητας στη συνέχεια μεταβιβάζονται σε ολόκληρη την ομάδα με την οποία έχουν συνδεθεί νοητικά (π.χ., "Ο Χ., άτομο που είναι χρήσιμος" - "Οι χρήστες ως ομάδα" - "Ο Εαυτός ως χρήστης" συνδεδεμένα από μια κοινή ιδιότητα).

χρηστών ναρκωτικών, κυρίως λόγω της ευελιξίας που προσφέρει στον ερευνητή, ο οποίος δεν περιορίζεται μόνον σε προκατασκευασμένες υποθέσεις, αλλά καθοδηγείται από τη συμπεριφορά των συμμετεχόντων ή από τα χαρακτηριστικά του φαινομένου που έρχονται στο φως καθόλη τη διάρκεια της ερευνητικής διαδικασίας (Ρήγα, 1997α. Rigas, 1998. Yin & White, 1984).

Η συστηματική συλλογή δεδομένων από τη σε βάθος μελέτη ατομικών περιπτώσεων επιτρέπει μια βαθύτερη προσέγγιση του υπό μελέτη φαινομένου στις ατομικές του εκδοχές αλλά και των νοητικών μηχανισμών που εμπλέκονται στην κωδικοποίηση του κόσμου την οποία πραγματοποιούν οι συμμετέχοντες, σε αλληλεπίδραση με το κοινωνικό τους περιβάλλον. Αν και οι βασικοί νοητικοί μηχανισμοί μέσω των οποίων δομείται η ταυτότητα συνίστανται, σύμφωνα με την εγω-οικολογική προοπτική (Zavalloni & Louis-Guerin, 1984/1996), σε λειτουργίες που ισχύουν εξίσου για κάθε συμμετέχοντα, ανεξαρτήτως κοινωνικής τάξης ή εκπαιδευτικού επιπέδου, οι ιδιαίτερες πληροφορίες –εμπειρίες ζωής– ατομικά και συλλογικά νοήματα που επενδύονται στην ταυτότητα, παρουσιάζουν ιδιαιτερότητα από περίπτωση σε περίπτωση, καθόσον κάθε μελέτη αποτελεί μια μοναδικότητα στο είδος της. Από αυτή την άποψη, όσον αφορά την εμβέλεια των ευρημάτων, ισχύει ό,τι και σε κάθε μελέτη περίπτωσης και την εφαρμογή της σε έρευνες πεδίου (Hamel, Dufour, & Fortin, 1993, αναφ. από την Ρήγα, 1997α): το ζητούμενο δεν είναι η αντιπροσωπευτικότητα για ολόκληρο τον πληθυσμό, αλλά η διατύπωση συμπερασμάτων που θα γενικεύονται μόνον σε άτομα με χαρακτηριστικά κοινά με εκείνα των συμμετεχόντων της μελέτης (Bassegy, 1981, αναφ. από την Bell, 1993/1997. Ρήγα, 1997α. Rigas, 1998).

Μεθοδολογικά εργαλεία

Το βασικό μεθοδολογικό εργαλείο που χρησιμοποιήθηκε ήταν το ερωτηματολόγιο κατευθυνόμενων συνειρμών “Πολυσύνθετος Ανιχνευτής Κοινωνικής Ταυτότητας” (Investigateur Multistade de l’ Identité Sociale, IMIS) (Zavalloni & Louis-Guerin, 1984/1996. Βλέπε και Ρήγα, 1996), που έχει στόχο την ανάδυση και διαλεύκανση του συνειρμικού δικτύου ταυτότητας των ατόμων, μέσω ανοικτών ερωτήσεων. Η συμπλήρωση του ερωτηματολογίου πραγματοποιήθηκε σε τρεις φάσεις. Τα δεδομένα της Φάσης I, επανεξετάζονται και ανατροφοδοτούνται από εκείνα των Φάσεων II και III, προκειμένου να εξασφαλιστεί η αξιοπιστία των αποτελεσμάτων (Zavalloni & Louis-Guerin, 1984/1996):

Φάση I. Καταγραφή των λέξεων ταυτότητας των συμμετεχόντων, που αποδόθηκαν ως περιγραφές διάφορων κοινωνικών ομάδων στις οποίες εντάσσονταν, ή από τις οποίες διαφοροποιούνταν οι συμμετέχοντες, με τους όρους “Εμείς” και “Αυτοί”. Το IMIS παρουσίαζε συνολικά 12 κοινωνικές ομάδες στις οποίες οι συμμετέχοντες εντάσσονταν αντικειμενικά⁶ (π.χ., Εμείς οι Έλληνες, Εμείς οι νέοι, Εμείς οι άνδρες/γυναίκες, κ.λπ.) και άλλες ομάδες στις οποίες δεν εντάσσονταν (π.χ., άλλη εθνικότητα, άλλο φύλο, άλλη ηλικιακή ομάδα κ.λπ.). Κάθε ομάδα αντικειμενικής ένταξης προσδιοριζόταν με τους όρους “Εμείς” και “Αυτοί” ενώ οι ομάδες όπου αντικειμενικά δεν εντάσσονταν οι συμμετέχοντες, παρουσιάζονταν μόνο με τον όρο “Αυτοί”. Για παράδειγμα, οι συμμετέχοντες χρήστες κλήθηκαν να αποδώσουν περιγραφές της ομάδας των “χρηστών”, απαντώντας στις ερωτήσεις: “Εάν προσπαθήσεις να σκεφθείς για όσους κάνουν χρήση τοξικών ουσιών (ομάδα

Σημείωση 6: Ως ομάδες “αντικειμενικής ένταξης” ορίζουμε τις ομάδες στις οποίες εντάσσεται το άτομο στη βάση των χαρακτηριστικών της αστυνομικής του ταυτότητας (π.χ., άνδρας ή γυναίκα, χριστιανός ορθόδοξος, Έλληνας, κ.λπ.) ή στη βάση της τυπικής του συμμετοχής σε κάποια ομάδα (μέλος μιας οικογένειας, μια ομάδας φίλων, χρηστών ναρκωτικών κ.λπ.), άσχετα με το υποκειμενικό βίωμα του ανήκειν και την αίσθηση κοινού πεπρωμένου με αυτή την ομάδα.

αντικειμενικής ένταξης), τι σου έρχεται στο νου;” “Εμείς που κάνουμε χρήση, είμαστε ...” και “Αυτοί που κάνουν χρήση, είναι ...” Στη συνέχεια κλήθηκαν να δώσουν περιγραφές της αντίστοιχης ομάδας διαφοροποίησης με την ερώτηση “Εάν τώρα προσπαθήσεις να σκεφθείς για όσους δεν κάνουν χρήση τοξικών ουσιών, θά ‘λεγες ότι ‘Αυτοί που δεν κάνουν χρήση, είναι ...’;”.

Από τους συμμετέχοντες ζητήθηκε να δώσουν από πέντε περιγραφές –λέξεις ή σύντομες φράσεις– για κάθε μία ομάδα-ερέθισμα του IMIS, απαντώντας αυθόρμητα (με κατευθυνόμενους συνειρμούς) και με χρονικό περιθώριο 5 το πολύ λεπτών για τη συμπλήρωση κάθε ερώτησης. Η διπλή απόδοση των περιγραφών των ομάδων ένταξης (ως “Εμείς” και ως “Αυτοί”), χρησιμοποιήθηκε ως μέσο επαλήθευσης-διαλεύκανσης των μορφών ένταξης των συμμετεχόντων.

Φάση II. Η Φάση II κατέχει μια θέση-κλειδί στη συμπλήρωση του IMIS, καθώς “δομεί” τα αποτελέσματα της Φάσης I που προηγείται -και παράλληλα αποδίδει το πλαίσιο στο οποίο θα εγγραφούν τα αποτελέσματα της Φάσης III. Αποτελείται από δύο στάδια:

Πρώτο στάδιο. Στο πρώτο στάδιο της Φάσης II, ζητήθηκε από τους συμμετέχοντες να τοποθετηθούν όσον αφορά τις απαντήσεις που είχαν αναδυθεί συνειρμικά κατά τη Φάση I και να προσδιορίσουν για κάθε μία απάντηση ξεχωριστά, είτε αυτή είχε αποδοθεί με τον όρο “Εμείς”, είτε με τον όρο “Αυτοί”:

(i) Ποιες από αυτές τις λέξεις και σε ποιο βαθμό (πλήρως = 1, μερικώς = 2, ελάχιστα = 3)⁷, αντικατόπτριζαν, κατά την άποψή τους, χαρακτηριστικά του εαυτού (“Εγωμορφικές” Αναπαραστατικές Ενότητες) και ποια θεωρούσαν χαρακτηριστικά τα οποία δε διέθετε ο εαυτός (“Άλλομορφικές” Αναπαραστατικές Ενότητες, που επενδύονται αποκλειστικά στον άλλον).

(ii) Εάν το νόημα κάθε μιας από αυτές τις λέξεις ήταν κατά τους ίδιους θετικό (+), αρνητικό (-), ή ουδέτερο (0). Με τη διακρίβωση του “σθένους” (Κωσταρίδου-Ευκλείδη, 1995) των περιγραφών, επιτυγχάνεται η ανάδυση του συστήματος αξιών των συμμετεχόντων και διευκρινίζεται η συναισθηματική φόρτιση των αναπαραστάσεων (Costalat-Founeau & Martinez, 1998. Ρήγα, 1997β. Rigas, 1998. Zavalloni & Louis-Guerin, 1984/1996, 1998).

(iii) Ποιες από τις λέξεις απέδιδαν νοήματα που θεωρούσαν “σημαντικά” για τη ζωή τους. Οι επιλεγμένες ως σημαντικές λέξεις ταυτότητας αποτελούν συνήθως πυρηνικά θέματα των ταυτοτήτων των συμμετεχόντων (Zavalloni & Louis-Guerin, 1984/1996), αλλά τα βαθύτερα περιεχόμενά τους διαφωτίζονται πλήρως με την ανάλυση του όλου αναπαραστατικού δικτύου στο οποίο τοποθετούνται.

Δεύτερο στάδιο: Σε αυτό το στάδιο της Φάσης II, οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να προσδιορίσουν εάν κάθε μια από τις απαντήσεις-περιγραφές τους αφορούσε το σύνολο των μελών της ομάδας στην οποία αναφέρονταν, ή κάποια συγκεκριμένη υπο-ομάδα ή πρόσωπο (“ανακωδικοποίηση” των ομάδων). Το σύνολο των ανακωδικοποιημένων ομάδων, το οποίο η Zavalloni (Zavalloni & Louis-Guerin, 1984/1996) ονομάζει “Κοινωνικό Μικρόκοσμο” του ατόμου, αποτελεί τη μορφή εγγραφής του κοινωνικού κόσμου στο νου και αποκαλύπτει μέσα από ποιες (συγκεκριμένες) εικόνες “διυλίζεται” η σκέψη των συμμετεχόντων για τις (αφηρημένες) ολότητες τις οποίες περιγράφουν ως ομάδες.

Φάση III. Αυτή η φάση αποσκοπεί στη διεκρίνιση του νοήματος των λέξεων ταυτότητας, από τη μια όταν αναφέρονται στην ομάδα («Εμείς / Αυτοί, οι ... είναι ...») και από την άλλη, όταν αναφέρονται στον εαυτό («Εγώ, είμαι ... /

Σημείωση 7: Κατά την Zavalloni (Zavalloni & Louis-Guerin, 1984/1996), ο υψηλός βαθμός Εγωμορφισμού (1), στις θετικές Εγωμορφικές περιγραφές, υποδηλώνει ένα χαρακτηριστικό που θεωρείται πραγματωμένο από τον Εαυτό, ενώ ο χαμηλός βαθμός Εγωμορφισμού (2, 3), έναν προσανατολισμό του Εαυτού. Στις αρνητικές Εγωμορφικές περιγραφές, ο υψηλός βαθμός Εγωμορφισμού, ενδέχεται να υποδεικνύει μια εσωτερική σύγκρουση του συμμετέχοντος.

δεν είμαι ...»). Το σκεπτικό αυτής της διαδικασίας είναι ότι το νόημα των όρων συχνά μεταλλάσσεται, ανάλογα με το σημείο αναφοράς τους. Έτσι, το νόημα της περιγραφής που αποδίδεται σε μια κοινωνική ομάδα είναι δυνατόν να διαφοροποιείται εντελώς όταν εφαρμόζεται στον ίδιο τον εαυτό.

Με την ολοκλήρωση αυτής της φάσης, συλλέγονται (i) πληροφορίες για τις ομάδες και την ιστορία τους, τις οποίες έχουν ενσωματώσει οι συμμετέχοντες ως μέρος του συστήματος ταυτότητάς του και (ii) για τα ατομικά νοήματα και τις προσωπικές εμπειρίες, που παρέπεμψαν στο υπαρξιακό πλαίσιο της ταυτότητας (νοήματα για τον εαυτό). Επιπλέον, τα δεδομένα αυτής της φάσης καθιστούν δυνατό τον εντοπισμό του χώρου όπου το ατομικό πλαίσιο της ταυτότητας συναντά και συμπίπτει με το συλλογικό, καθώς ο εαυτός προβάλλει προσωπικά χαρακτηριστικά του στην ομάδα, ή "δανείζεται" δικές της ιδιότητες (Zavalloni & Louis-Guerin, 1984/1996, σ. 109).

Η δομή του IMIS επιτρέπει την αυτόματη οργάνωση των δεδομένων κάθε φάσης, ώστε δεν απαιτείται κάποιο επιπρόσθετο εργαλείο ανάλυσης περιεχομένου του λόγου των συμμετεχόντων (Costalat-Founeau & Martinez, 1998). Παράλληλα, η ανάλυση των ποιοτικών δεδομένων του IMIS δεν απαιτεί τη χρήση ηλεκτρονικού υπολογιστή, αφού το βαθύτερο περιεχόμενο της συνειδητής εμπειρίας, δε θα μπορούσε να ανιχνευθεί με μια μηχανική επεξεργασία του υλικού (Ρήγα, 1997β).

Οι συμμετέχοντες

Οι απαιτήσεις της μεθόδου για ιδιογραφική⁸ εμβάθυνση στη δόμηση των ψυχοκοινωνικών

ταυτοτήτων των ατόμων μας προσανατόλισε στη μελέτη ενός περιορισμένου αριθμού συμμετεχόντων (Ρήγα, 1997α). Επιλέξαμε να αντιπαραβάλουμε μία περίπτωση χρήστη ecstasy και χασίς (Πρωτόκολλο 1) και μία περίπτωση μη χρήστη (Πρωτόκολλο 2), ως ιδιαίτερα ενδεικτικές για τους τρόπους με τους οποίους οι αναπαραστάσεις της χρήσης διαπλέκονται, με ξεχωριστούς για τον καθένα τρόπους, μέσα στο σύστημα ταυτότητας αυτών των ατόμων. Συναντήσαμε τους συμμετέχοντες σε πλατεία της Αθήνας, όπου και σύχναζαν ως θαμώνες των γύρω κέντρων διασκέδασης. Η συμπλήρωση του IMIS διεξήχθη σε μια δεύτερη συνάντηση, στην προσωπική τους κατοικία, παρουσία και με τη βοήθεια της ερευνήτριας.

Οι δύο περιπτώσεις (Πρωτόκολλα) που παρουσιάζονται συνδέονται και από μια πολύ σημαντική κοινή παράμετρο: Η πρώτη περίπτωση αφορά την ψυχοκοινωνική ταυτότητα ενός χρήστη "μαλακών" και χημικών ναρκωτικών, ο οποίος έχει βιώσει την εμπειρία του θανάτου του μικρότερου αδελφού από χρήση ηρωίνης. Στη δεύτερη περίπτωση, παρουσιάζεται η ψυχοκοινωνική ταυτότητα ενός μη-χρήστη, ο οποίος έχει βιώσει τη σύγκρουση με το μεγαλύτερο αδελφό, που ήταν (και είναι, μέχρι την εποχή διεξαγωγής της έρευνας) χρήστης ηρωίνης.

Χαρακτηριστικά της "αντικειμενικής" κοινωνικής ταυτότητας των συμμετεχόντων

Περίπτωση 1^η (Πρωτόκολλο 1): Άνδρας, 20 ετών, απόφοιτος Λυκείου. Ζει στην Αθήνα με τους γονείς και –κατά την εποχή της διεξαγωγής της έρευνας– συντηρείται εξ ολοκλήρου από αυτούς (εργάζεται περιστασιακά). Η οικογένεια είναι εύπορη. Από 14 ετών, ο συμμετέχων κάνει

Σημείωση 8: Η μέθοδος είναι ιδιογραφική με την έννοια ότι αναγνωρίζει την ιδιαιτερότητα της κάθε περίπτωσης (Hampson, 1982. Zavalloni & Louis-Guerin, 1984/1996). Τα περιεχόμενα που κινούνται σε επίπεδο σκέψης βάθους, δεν είναι ούτε επιθυμητό, ούτε και εφικτό να μελετηθούν γενικευτικά. Είναι αυτά τα περιεχόμενα που, σύμφωνα με τη Zavalloni (1983, 1998), αποκαλύπτουν το νόημα των συμπεριφορών των ατόμων.

χρήση χασίς και μέχρι την εποχή της έρευνας, έχει δοκιμάσει όλα τα γνωστά ναρκωτικά, "εκτός από καθαρό όπιο". Κατά τα τελευταία δύο χρόνια χρησιμοποιεί σταθερά ecstasy (περίπου μία φορά την εβδομάδα) και χασίς (σχεδόν καθημερινά), ενώ περιστασιακά κάνει χρήση ηρωίνης, όχι όμως σε ενέσιμη μορφή. Ένα χρόνο πριν τη διεξαγωγή της συνέντευξης, ο μικρότερος αδελφός του συμμετέχοντος (16 ετών τότε), πέθανε μετά από χρήση ηρωίνης.

Περίπτωση 2^η (Πρωτόκολλο 2): Άνδρας, 24 ετών. Μετά το Λύκειο ξεκίνησε σπουδές σε ΤΕΙ, οι οποίες όμως έμειναν ανολοκλήρωτες. Κατά τον τελευταίο χρόνο, έχει εγκαταλείψει την οικογενειακή κατοικία, εργάζεται ως υπάλληλος σε βιβλιοπωλείο και συντηρείται σχεδόν εξ ολοκλήρου μόνος του. Η οικογένεια είναι εύπορη. Ο πατέρας και η μητέρα είναι συνταξιούχοι ανώτεροι υπάλληλοι (του ιδιωτικού τομέα). Ο συμμετέχων, που δεν έχει κάνει ποτέ χρήση κανενός ναρκωτικού, έχει ένα μεγαλύτερο αδελφό (26 ετών), χρήστη ηρωίνης, ο οποίος ζει με τους γονείς και συντηρείται αποκλειστικά από αυτούς.

Αποτελέσματα

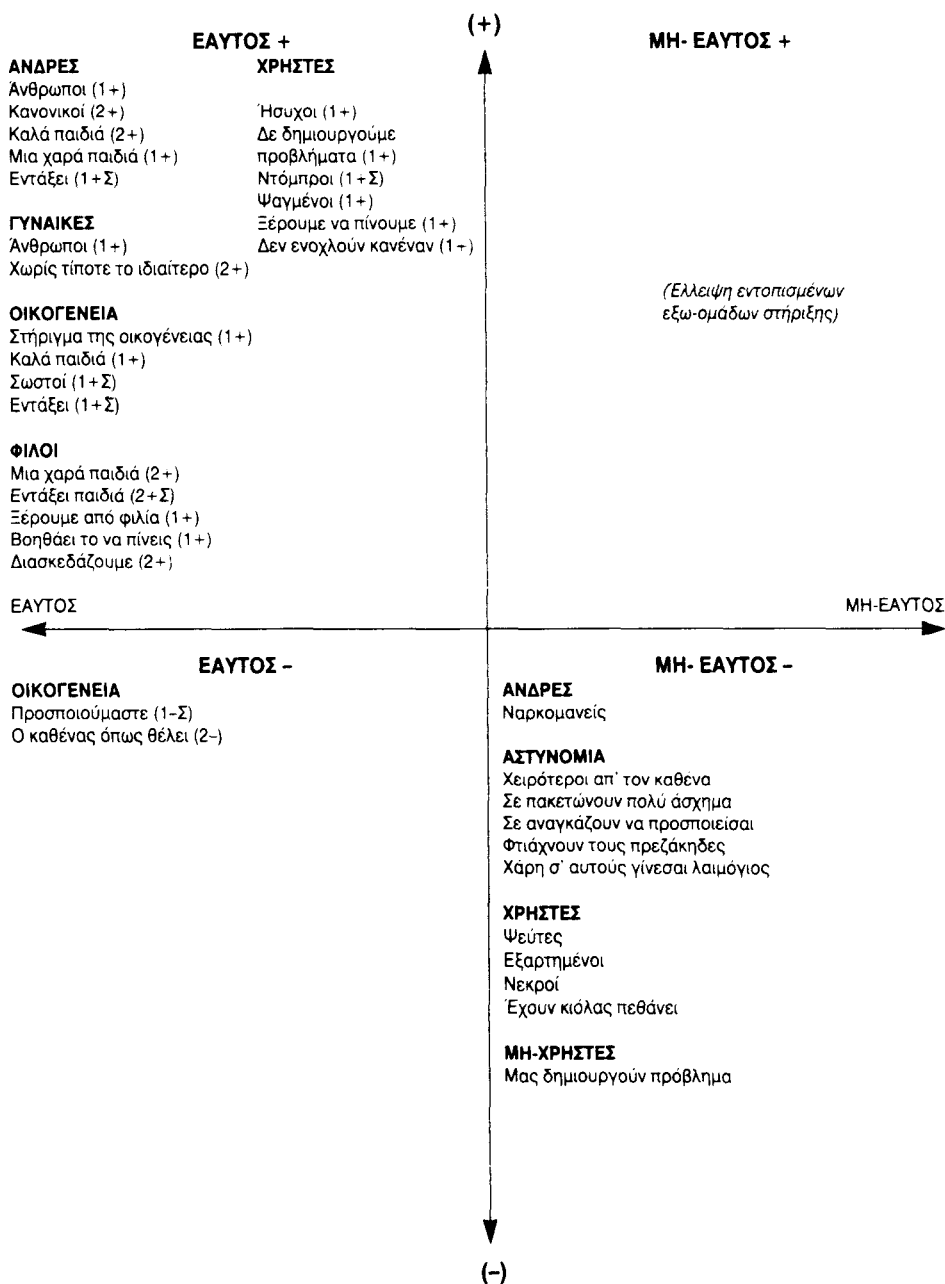
Περίπτωση 1^η (Πρωτόκολλο 1)

Φάση I. Ο συμμετέχων απέδωσε αρκετές γενικές και αδιαφοροποίητες περιγραφές στις ομάδες του φύλου (π.χ., "Εμείς, οι άνδρες είμαστε όλοι ίδιοι", "Αυτές, οι γυναίκες είναι ίδιες με τους άνδρες"), ενώ με τους όρους του "Αυτοί", περιγράφει τους άνδρες ως "Ναρκομανείς". Η "οικογένεια" ως "Εμείς", παραπέμπει στο ρόλο του εαυτού στα πλαίσια της οικογενειακής ομάδας ("Καλά παιδιά" - "Προσποιούμαστε"), ενώ ως "Αυτοί", στη διαφορετικότητα μεταξύ των μελών της ("Διαφορετικά άτομα"). Στην ομάδα των "φίλων" αποδίδονται κοινές περιγραφές για το "Εμείς" και το "Αυτοί" ("Μια χαρά παιδιά", "Ξέρουν από φιλία", "Βοηθάει το να πίνεις"). Όσον αφορά τους "χρήστες", με τους όρους του "Εμείς", αποδίδονται οι περιγραφές "Ήσυ-

χοι", "Δε δημιουργούμε προβλήματα", "Ντόμπροι", "Ψαγμένοι", "Ξέρουμε να πίνουμε", ενώ με τους όρους του "Αυτοί", οι χρήστες περιγράφονται ως "Ψεύτες", "Εξαρτημένοι", "Νεκροί". Η ομάδα "Αυτοί, οι μη-χρήστες", παραπέμπει στις αντιφατικές περιγραφές "Δεν έχω πρόβλημα μαζί τους", "Δικαίωμά τους", "Μας δημιουργούν προβλήματα" και "Δεν υπάρχουν μη-χρήστες". Τέλος, στην ομάδα "Αυτοί, η Αστυνομία", αποδίδονται περιγραφές που εμφανίζουν την ομάδα ως επιθετική προς τον εαυτό ("Σε αναγκάζουν να προσποιείσαι", "Σε πακετώνουν πολύ άσχημα").

Φάση II. Πρώτο στάδιο: Οι περιγραφές των ομάδων ταυτότητας που απέδωσε ο συμμετέχων τοποθετήθηκαν στα τέσσερα υποδιαστήματα του Στοιχειώδους Χώρου Ταυτότητας (Zavalloni & Louis-Guerin, 1984/1996), (βλέπε Σχήμα 1), που δημιουργείται από την τομή των δύο αξόνων, "Εαυτός" - "Μη-Εαυτός" και "Θετικό" (+) - "Αρνητικό" (-). Οι λέξεις ταυτότητας καταχωρούνται στα υποδιαστήματα, με βάση τις τοποθετήσεις του συμμετέχοντος στο πρώτο στάδιο της Φάσης II, σχετικά με το θετικό (+) ή αρνητικό (-), Εγωμορφικό (E) ή Αλλομορφικό (A) χαρακτήρα κάθε μιας από αυτές τις περιγραφές, το βαθμό Εγωμορφισμού τους (1, 2, ή 3) και την επιλογή των σημειωμένων με "Σ", σημαντικών περιγραφών. Όπως δείχνει το Σχήμα 1, ο Στοιχειώδης Χώρος Ταυτότητας αυτού του συμμετέχοντος, βασίζεται σε μια διπολική αντίθεση θετικού και πραγματωμένου Εαυτού-αρνητικού Άλλου, υποδεικνύοντας μια ταυτότητα πολωμένη γύρω από την αντίθεση μεταξύ "φίλων" (Εαυτός +) και ομάδων αντίθεσης, που γίνονται αντιληπτές ως εχθρικές, όπως "Αυτοί, οι μη-χρήστες" και "Αυτοί, η Αστυνομία" (Άλλος -), Άλλες ομάδες στις οποίες αντικατοπτρίζεται ό,τι ο εαυτός βιώνει ως εξωτερική απειλή.

Δεύτερο στάδιο: Όσον αφορά τον Κοινωνικό Μικρόκοσμο του συμμετέχοντος (βλέπε Σχήμα 2), τα αναφορικά στοιχεία των ομάδων ταύτισης και διαφοροποίησης, είναι συναφή με τη χρήση ναρκωτικών και παραπέμπουν σε υπο-ομάδες χρηστών ή και μεμονωμένα άτομα, τα οποία

Σχήμα 1

Πρωτόκολλο 1. Στοιχειώδης χώρος ψυχοκοινωνικής ταυτότητας.
Αποτελέσματα Φάσης I και II (πρώτο στάδιο) του IMIS.

εκλαμβάνονται από το συμμετέχοντα ως ενσάρκωτες των αξιών και αντι-αξιών του "χρήστη".

Εντασσόμενος σε μια υπο-ομάδα χρηστών ("Αυτούς που ξέρουν να πίνουν"), ο εαυτός μοιράζεται τα προνόμια των προτύπων του, χρηστών "μεγαλύτερης ηλικίας" και συγκεκριμένων ατόμων που απολαμβάνουν ένα ιδιαίτερο status μέσα στην ομάδα των χρηστών ("Ο Κ., ένας γνωστός μου απ' την πλατεία") και που διαθέτουν τις αρετές του "έμπειρου" χρήστη. Συναφής είναι και η πρότυπη εικόνα των "φοιτητών στην Αγγλία", που κάνουν χρήση για να βοηθηθούν στη μελέτη τους, που υποστηρίζει τη θετική και ασφαλή αναπαράσταση της ουσίας που επιθυμεί να δομήσει ο συμμετέχων, ως διευρυντικής των νοητικών λειτουργιών.

Άλλες σημαίνουσες εικόνες της Αναπαριστατικής Ενότητας "φτιάχνουν τους πρεζάκηδες", σχετίζονται με εθνικές ομάδες, όπως η εικόνα του πολέμου του Βιετνάμ, όπου "οι Βιετναμέζοι καταστρέφουν τους Αμερικανούς με την ηρωίνη". Ερμηνεύοντας σ' αυτή τη βάση και την παράλληλη εικόνα της σύγχρονης πολιτικής σκηνής, ο συμμετέχων πιστεύει πως "οι Τούρκοι" εισάγουν σκόπιμα την ηρωίνη στην Ελλάδα, λόγω της εχθρότητάς τους προς τους Έλληνες. Πρόκειται για μια ουσιοκεντρική δόμηση της πραγματικότητας, που προσανατολίζει τον Εαυτό σε όλες τις σφαίρες του κοινωνικού κόσμου και εμπλέκεται ακόμη και στη συγκρότηση της εθνικής ταυτότητας του συμμετέχοντος.

Φάση III. Το δίκτυο των λέξεων ταυτότητας του συμμετέχοντος (βλέπε Σχήμα 3), συσπειρώνεται γύρω από τη σημαντική κατά το συμμετέχοντα λέξη ταυτότητας⁹ "ντόμπροι" (Εμείς, οι χρήστες), μια ιδιότητα που ο Εαυτός μοιράζεται με την ομάδα των χρηστών. Η λέξη "ντόμπροι" επεξηγείται από το συμμετέχοντα ως διάθεση

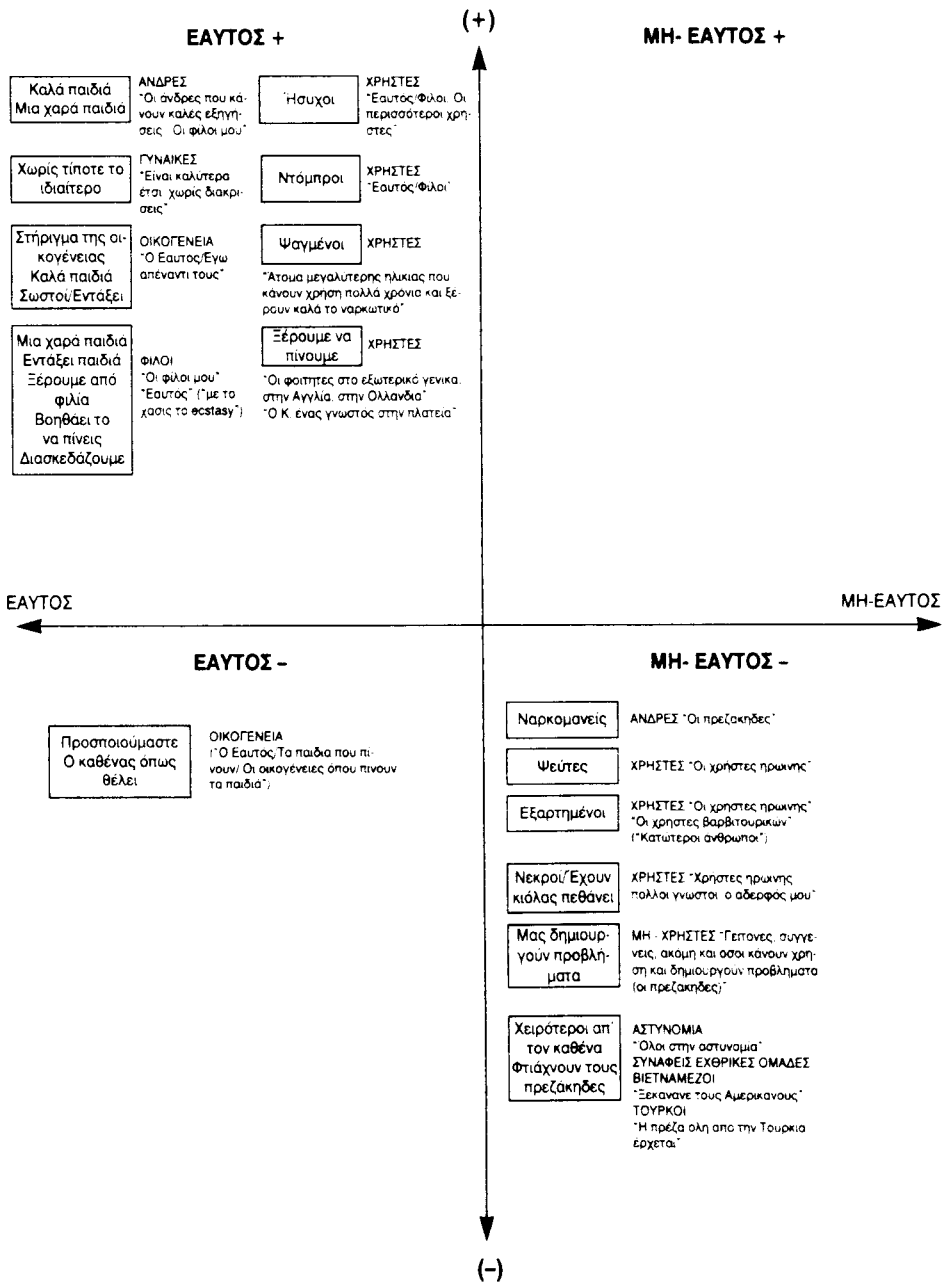
αποκάλυψης των δραστηριοτήτων που σχετίζονται με τη χρήση, με σκοπό να πειστούν οι Άλλοι ότι η χρήση είναι μια εντελώς ακίνδυνη δραστηριότητα ("Μου λένε: πρόσεχε, γιατί μπορεί να πεθάνεις ... Τι να πεθάνω; Δε με βλέπεις που ζω;").

Ο ρόλος του Εαυτού στα πλαίσια της οικογένειας ("Καλά παιδιά", "Στήριγμα της οικογένειας") αφορά την τήρηση μιας "σωστής συμπεριφοράς" εκ μέρους του συμμετέχοντος, με την παροχή "συμπαράστασης και στήριξης" προς την οικογένεια, μετά το θάνατο του αδελφού ("Κάνω σχεδόν τα πάντα στην οικογένεια ... τους στηρίζω ..."). Ωστόσο η οικογένεια έχει παράλληλα τη θέση μιας ομάδας πίεσης που αναγκάζει το συμμετέχοντα να απαρνηθεί την αξία της ειλικρίνειας ("Αναγκάζομαι, όπως και όλα τα παιδιά που πίνουν αναγκάζονται να δείχνουν κάτι άλλο απ' αυτό που είναι στην πραγματικότητα").

Αντίθετα, με τους "φίλους" η επικοινωνία είναι ελεύθερη και αυθόρμητη, κάτι που, σύμφωνα με την άποψη του συμμετέχοντος, εξαιρείται από τη χρήση ουσιών, όπως το χασίς και το ecstasy ("Βοηθάει το να πίνεις"). Το "κέρασμα" του χασίς θεωρείται ο καλύτερος τρόπος για να αναπτυχθεί εμπιστοσύνη μεταξύ δύο αγνώστων ("Άμα πίνεις και κερνάς και σε κερνάει ο άλλος ... από 'κει ξεκινάει μια πολύ καλή γνωριμία ..."). Το ecstasy θεωρείται ότι μπορεί να εντείνει τα θετικά συναισθήματα αγάπης ("Σε κάνει αγαπητό ... ερωτεύεσαι κατευθείαν ..."), αλλά και να επιφέρει μια βαθύτερη επικοινωνία μεταξύ των χρηστών ("Άμα πιούμε δύο άτομα την ίδια ώρα ecstasy, έχουν την τέλεια συνεννόηση ...").

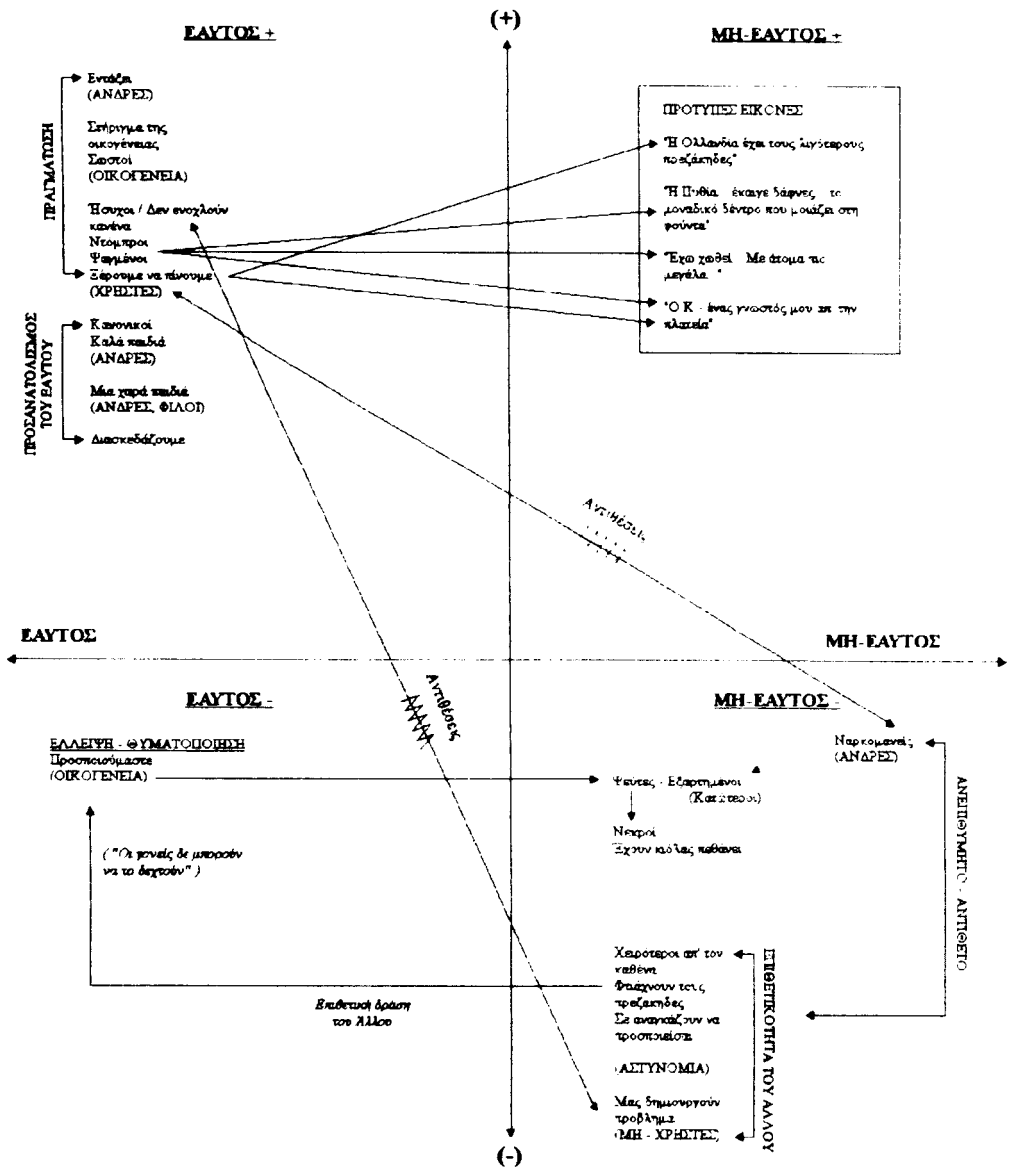
Η λέξη ταυτότητας "διασκεδάζουμε" (Εμείς, οι φίλοι), αποδόθηκε από το συμμετέχοντα ως αναφορά στην ευχάριστη "ψυχική διάθεση που δημιουργούν ουσίες όπως το ecstasy": "Πας σ'

Σημείωση 9: Σύμφωνα με τις πρόσφατες έρευνες της Ρήγα (Ρήγα, 1997β. Rigas, 1998), οι λέξεις ταυτότητας που αυθόρμητα επιλέγονται από τους συμμετέχοντες ως "σημαντικές" και που αναδύονται ως προϊόντα της λογικής τους σκέψης, παραπέμπουν σε λανθάνοντα νοητικά περιεχόμενα, που συνοψίζουν τους πυρήνες της εσωτερικής, συμβολικής πραγματικότητας των ατόμων. Κατά τη Ρήγα (ο.π.), τα περιεχόμενα αυτά βρίσκουν μία εκφραστική μορφή στη λέξη, που αποτελεί τον κώδικα καταχώρησής τους στο συνειδητό του.

Σχήμα 2

Πρωτόκολλο 1. Κοινωνικός μικρόκοσμος.
Αποτελέσματα Φάση II (δεύτερο στάδιο) του IMIS.

Σχήμα 3
 Πρωτόκολλο 1. Δίκτυο σχέσεων μεταξύ των στοιχείων της ταυτότητας.
 Αποτελέσματα Φάσης II του IMIS.

ένα μαγαζί ... δεν πας να κοιμηθείς, πας να διασκεδάσεις. Αυτό σε βοηθάει να κάτσεις ξύπνιος. Άμα είσαι κουρασμένος και θες να πας σ' ένα μαγαζί το βράδυ, να κάτσεις όλο το βράδυ εκεί πέρα, πώς θα κάτσεις; Με τι ψυχική διάθεση;" Είναι μια ενδιαφέρουσα συλλογιστική που ανάγει τη διασκέδαση σε στόχο που πρέπει να πραγματοποιηθεί ως το έπακρο, ακόμη κι όταν δεν υπάρχουν οι φυσικές αντοχές για κάτι τέτοιο.

Περιγράφοντας την υπο-ομάδα των χρηστών ηρωίνης ως "εξαρτημένους", ο συμμετέχων αναφέρεται στην ενέσιμη ηρωίνη ("Αυτό το πράγμα που καθορίζει τους πρεζάκηδες από τους ανθρώπους τους άλλους είναι η σύριγγα"). Κατά την άποψή του, η "εξάρτηση" κάνει το άτομο να αυταπατάται ("Ψεύτες απέναντι στον εαυτό τους") και να εξαπατά τους άλλους, να κρύβεται και να αποκρύπτει το γεγονός της χρήσης, ιδιότητες που τοποθετούνται σε διπολική αντίθεση προς την αξία της ειλικρίνειας ("ντόμπροι"), την οποία ενστερνίζεται ο εαυτός. Η συναφής βιογραφική αναφορά στην οποία "τεκμηριώνεται" η άποψη είναι η εμπειρία του συμμετέχοντος με φίλους που έκαναν χρήση ηρωίνης στο διπλανό δωμάτιο, αλλά προσπαθούσαν να αποκρύψουν το γεγονός ("Και να μπαίνουνε στο δωμάτιο 10 λεπτά, ένα τέταρτο και να βγαίνουνε κόκαλο τελειώς και να λες 'καλά, με δουλεύετε;' και να σου λένε 'γιατί, κάναμε τίποτα;').

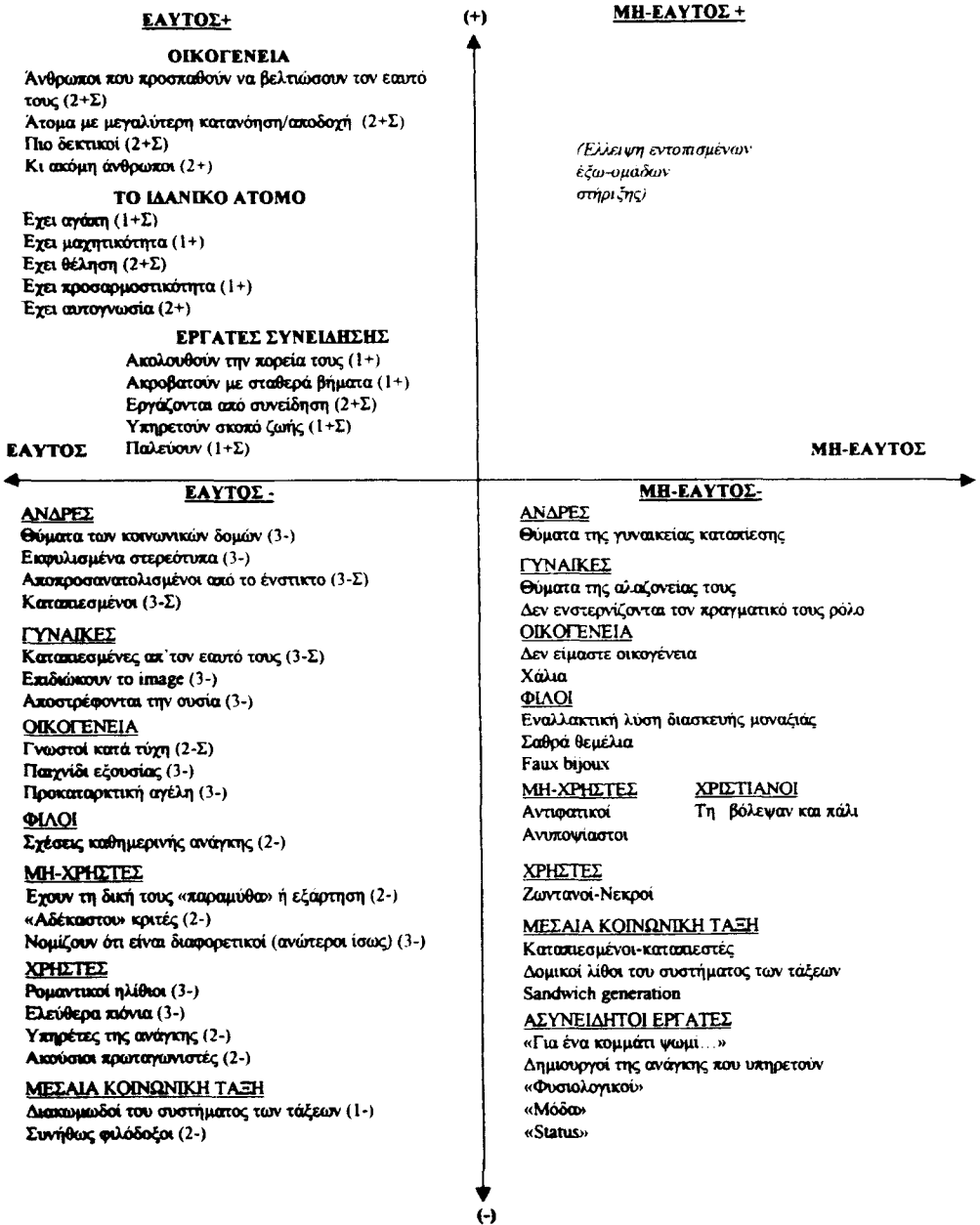
Με τις λέξεις ταυτότητας "νεκροί" και "έχουν ήδη πεθάνει" (οι χρήστες ηρωίνης), ο συμμετέχων επαναφέρει το θέμα του θανάτου του μικρότερου αδελφού. Η πεποίθηση ότι αντίθετα με την ηρωίνη, το χασίς είναι ασφαλές ναρκωτικό, ενισχύεται (α) από την πρότυπη εικόνα του ολλανδικού μοντέλου ("Η Ολλανδία έχει τους λιγότερους πρεζάκηδες") και (β) από την αναπαράσταση της κάνναβης ως "φυσικού" προϊόντος ("Το βγάξει η γη"), μια περιγραφή που ενέχει μεταφυσικές διαστάσεις για το συμμετέχοντα: "Όπως ... η Πυθία ... έκαιγε δάφνες και καθότανε πάνω από τον καπνό και έβλεπε οράματα ... από δάφνη ... που είναι το μοναδικό δέντρο που μοιάζει στη φούντα ... το φύλλωμά είναι ακριβώς το ίδιο ...".

Περίπτωση 2^η (Πρωτόκολλο 2)

Φάση I. Οι περισσότερες περιγραφές που αποδίδει αυτός ο συμμετέχων σε κάθε ομάδα-ερέθισμα με τους όρους του "Εμείς", διαφέρουν σημαντικά από τις περιγραφές που αποδίδονται στην ίδια ομάδα με τους όρους του "Αυτοί". Εξαίρεση αποτελεί η ομάδα "εργάτες συνειδήσης", φράση με την οποία ο ίδιος ο συμμετέχων προσδιόρισε την "επαγγελματική" του ομάδα και στην οποία αποδίδονται κοινές περιγραφές για το "Εμείς" και το "Αυτοί", εντελώς αντίθετες από τις περιγραφές της ομάδας "ασυνείδητοι εργάτες" (διαφορετική επαγγελματική ομάδα την οποία προσδιόρισε και πάλι ο ίδιος ο συμμετέχων). Επιπλέον, ο συμμετέχων τοποθετήθηκε αποκλειστικά με τους όρους του "Αυτοί", για τις ομάδες "Χριστιανοί", "μεσαία κοινωνική τάξη", "χρήστες", αλλά και "μη-χρήστες", δηλώνοντας την αποστασιοποίησή του από τις ομάδες.

Φάση II. Πρώτο στάδιο: Ο Στοιχειώδης Χώρος Ταυτότητας αυτού του συμμετέχοντος (βλέπε Σχήμα 4) διαπλέκεται, κυρίως στα αρνητικά υποδιαστήματα τόσο του Εαυτού όσο και του Μη-Εαυτού, με τις περιγραφές του "ιδανικού ατόμου" και κάποιες από τις περιγραφές της οικογένειας να αποδίδουν τις εκλαμβανόμενες θετικές διαστάσεις της ταυτότητάς του. Μια ομάδα ισχυρής ταύτισης που περιγράφεται με θετικές, εγωμορφικές λέξεις ταυτότητας, είναι οι "εργάτες συνειδήσης", σε διπολική αντίθεση προς την ομάδα διαφοροποίησης των "ασυνείδητων εργατών", που παραπέμπει αποκλειστικά σε αλλομορφικές, αρνητικές περιγραφές. Ως προς αυτή τη κατηγοριοποίηση, η ταυτότητα του συμμετέχοντος είναι πολωμένη, προβάλλοντας την ομοιότητα μέσα στην ομάδα ένταξης και τη διαφοροποίηση από την αντίθετη ομάδα.

Δεύτερο στάδιο: Η ανάλυση του Κοινωνικού Μικρόκοσμου του συμμετέχοντος (βλέπε Σχήμα 5), υποδηλώνει ότι οι θετικές εγωμορφικές περιγραφές που έχουν αποδοθεί στην "οικογένεια" δεν αφορούσαν την πραγματική οικογένεια, αλλά το επιθυμητό-ιδεατό πρότυπο που ο συμμετέ-

Σχήμα 4.

Πρωτόκολλο 2. Στοιχειώδης χώρος ψυχοκοινωνικής ταυτότητας. Αποτελέσματα Φάσης I και II (πρώτο στάδιο) του IMIS.

χων έχει επενδύσει στην ομάδα των φίλων.

Οι περιγραφές των "εργατών συνειδήσης" προσεγγίζουν εκείνες του "ιδανικού ατόμου" ("Έχει μαχητικότητα", "Θέληση"), επενδεδυμένες στην εικόνα ενός φανταστικού ατόμου που έχει αναπτύξει τις αξίες του εαυτού "στο μέγιστο βαθμό", αλλά και στην εικόνα του εαυτού, σε μια πορεία προς την πραγμάτωση αυτών των αξιών ("Αξίες που προσπαθώ να κατακτήσω").

Οι μη-χρήστες, ανακωδικοποιούνται στη γενική ομάδα "εκείνων που απέχουν από την εμπειρία της χρήσης", ενώ η ομάδα "χρήστες" ανακωδικοποιείται σε συγκεκριμένα άτομα ("Φυγόπονοι άνθρωποι"), με αρνητικές ιδιότητες στις οποίες μετέχει και ο εαυτός αλλά και στη φιγούρα του μεγαλύτερου αδελφού ("Ζωντανό νεκρό", "Αυτοί που δεν μπορούν να φανταστούν τη ζωή χωρίς τα ναρκωτικά"), ένα αντι-πρότυπο από το οποίο διαφοροποιείται πλήρως ο εαυτός.

Φάση III. Το βασικότερο χαρακτηριστικό αυτής της ταυτότητας είναι η αρνητική εικόνα του συμμετέχοντος για όλες σχεδόν τις ομάδες του κοινωνικού του κόσμου (βλέπε Σχήμα 6). Με την αναφορά στις ομάδες του φύλου, ο συμμετέχων εστιάζεται στην "καταπίεση" που δέχονται άνδρες και γυναίκες ανεξαιρέτως από τα κοινωνικά πρότυπα αρρενωπότητας ή θηλυκότητας. Τα στερεότυπα των κοινωνικών τάξεων είναι εξίσου απογοητευτικά για τον συμμετέχοντα. Η "μεσαία τάξη" είναι οι άνθρωποι που "διακωμωδούν" υποκριτικά ένα σύστημα στο οποίο κατά βάθος θα επιθυμούσαν να αναρριχηθούν. Η ομάδα της οικογένειας ("Αυτό που συμβατικά ονομάζουμε οικογένεια"), δεν είναι παρά μια "προκαταρκτική αγέλη" με μοναδικό σκοπό να εισαγάγει το άτομο στον παρακαμιακό κόσμο που έχει ήδη παρουσιάσει ο συμμετέχων. Είναι μια αγέλη που συντίθεται "τυχαία".

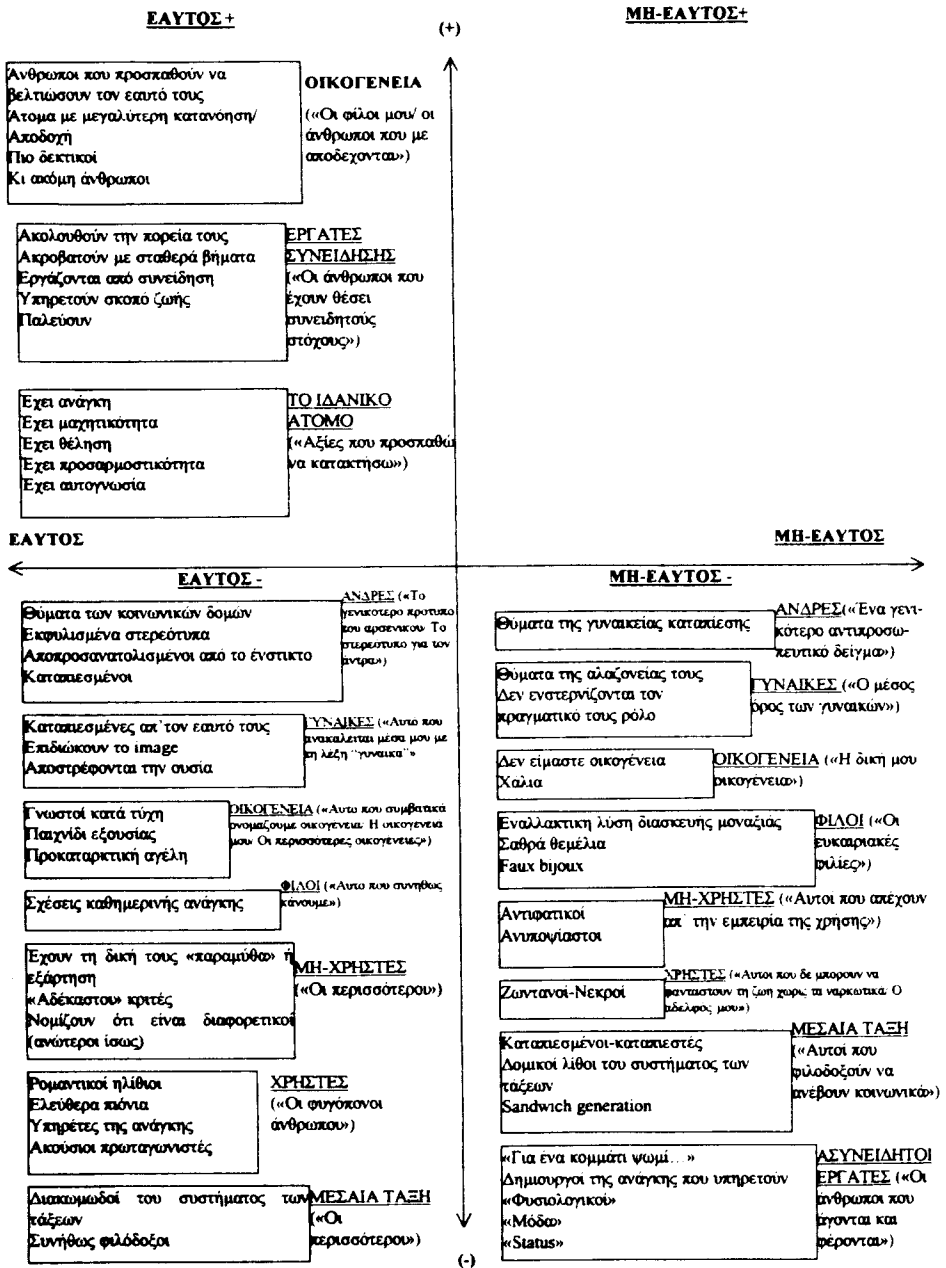
Ο συμμετέχων αναπτύσσει την αρνητική εντύπωση της "τυχειότητας" των σχέσεων ("Γνωστοί κατά τύχη" - "Εμείς, στην οικογένεια"), που ριζώνει στην ανεκπλήρωτη ανάγκη του να εμπιστευτεί τα μέλη της οικογένειάς του ("Αισθάνθηκα να γυρνάνε τα λόγια μου εναντί

μου, σε στιγμές που θά 'πρεπε να με υποστηρίξουν... να μου δώσουν κάποια ασφαλή βάση για να βαδίσω...").

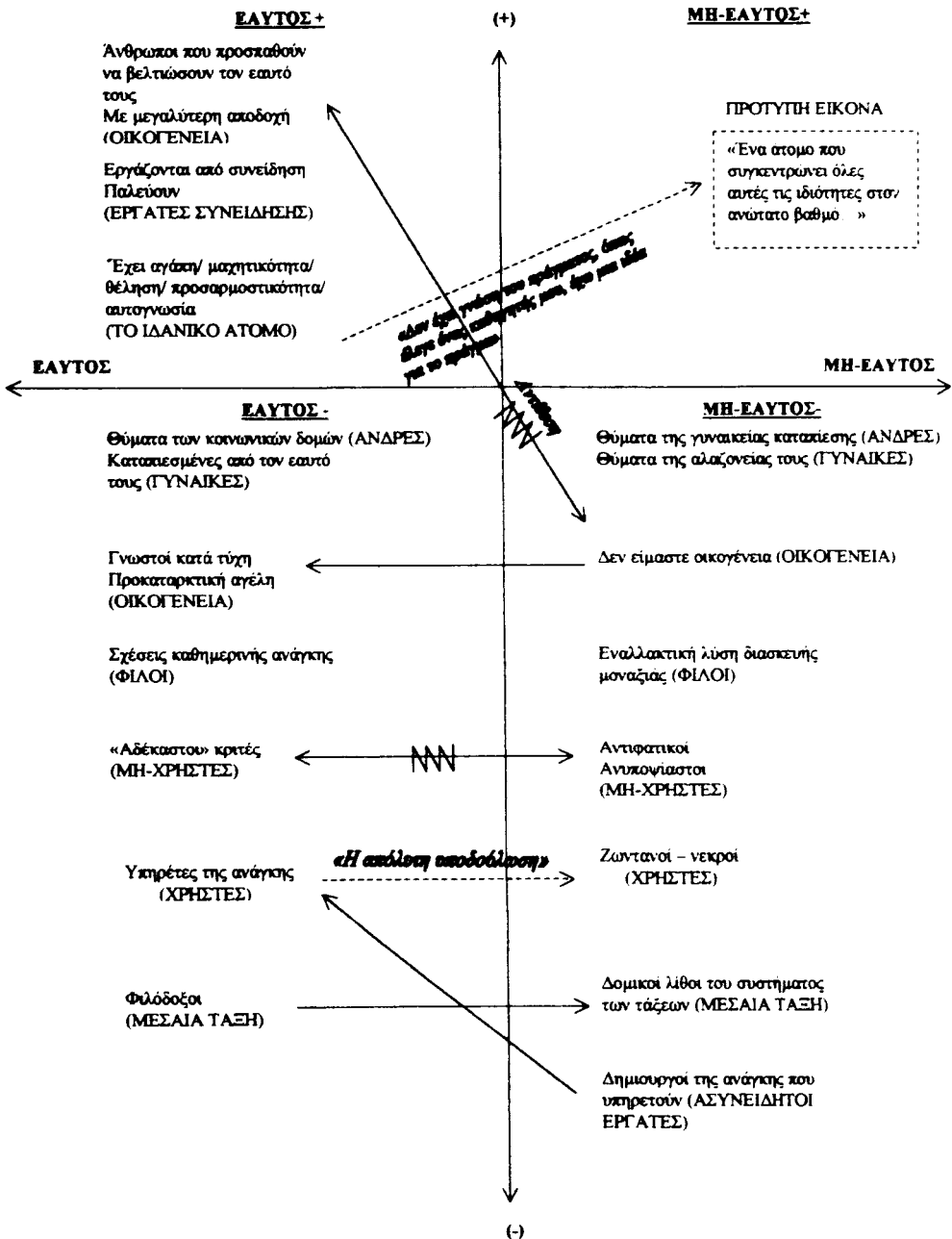
Οι συνεργιστικές εμπειρίες κατά τις οποίες εδραιώθηκε αυτό το βίωμα είναι τα περιστατικά όπου ο συμμετέχων αισθάνθηκε την έλλειψη ηθικής συμπαράστασης εκ μέρους της οικογένειάς του, σε εποχές -σημεία καμπής, κατά τον ίδιο, στην πορεία ζωής του (εξετάσεις, επαγγελματικές επιλογές κ.λπ.), αλλά και στη ρήξη των σχέσεων με το μεγαλύτερο αδελφό. Απέναντι στο αντι-πρότυπο του μεγαλύτερου αδελφού, ο συμμετέχων θεωρεί ότι ο Εαυτός διατηρούσε για πολλά χρόνια μια θέση αδυναμίας ("Ήταν το πρότυπό μου ... εγώ ήμουν ο χαζός κι αυτός ο έξυπνος ..."). Όταν όμως εκείνος ξεκίνησε τη χρήση ("Μπήκε στη φάση της πρέζας"), το πρότυπο του Άλλου της θετικής διαφοροποίησης (το θετικό και ισχυρό είδωλο του μεγάλου αδελφού), γίνεται πλέον απειλητικό για το συμμετέχοντα: "Έκανε ό,τι ήθελε και πολλές φορές θα μπορούσε να με είχε πάρει στο λαιμό του ... με την πρέζα που έφερνε στο σπίτι ... θα μπορούσαν να μας πιάσουν ... δε νοιαζόταν ... δεν είχε συναίσθηση ...".

Η συναφής πεποίθηση πως τα μέλη μιας οικογένειας "είναι τυχαίο που βρίσκονται μαζί", επενδύεται από το συμμετέχοντα και σε άλλες ομάδες του κοινωνικού του κόσμου, όπως οι ομάδες των φίλων που διαμορφώνονται ως "εναλλακτικές λύσεις διασκευής της μοναξιάς", οι "ευκαιριακές φιλίες", τις οποίες ο συμμετέχων τοποθετεί ως πρακτικά ασύμβατη με τις παροντικές ανάγκες και ελλείψεις του Εαυτού.

Σε διπολική αντίθεση προς όλες αυτές τις κοινωνικές ομάδες, ο συμμετέχων δημιουργεί το δικό του, συμβολικό "Οικογενειακό Μικρόκοσμο", την ομάδα των φίλων τους οποίους επιθυμεί να ονομάσει "Οικογένεια" ("Άτομα που προσπαθούν να βελτιώσουν τον εαυτό τους", "Με μεγαλύτερη κατανόηση /αποδοχή"), με τους οποίους τον συνδέουν κοινοί στόχοι και δεσμοί αλληλοϋποστήριξης. Οι θετικά αξιολογημένες ιδιότητες που μοιράζεται ο εαυτός με αυτή την ομάδα, έχουν περισσότερο τη μορφή μακρο-

Σχήμα 5
 Πρωτόκολλο 2. Κοινωνικός Μικρόκοσμος.
 Αποτελέσματα Φάσης II (δευτέρο στάδιο) του IMIS.

Σχήμα 6

Πρωτόκολλο 2. Δίκτυο Σχέσεων μεταξύ των στοιχείων της ταυτότητας.
Αποτελέσματα Φάσης III του IMIS.

πρόθεσμων επιδιώξεων, σχεδίων δράσης, στόχων προς τους οποίους έχει δρομολογηθεί μια πορεία (βαθμός Εγωμορφισμού = 2), παρά τη μορφή ήδη πραγματοποιημένων αξιών.

Παρεμφερείς πτυχές του εαυτού (η "Αγάπη", η "Μαχητικότητα", η "Θέληση", η "Προσαρμοστικότητα" και η "Αυτογνωσία") εκδιπλώνονται με την αναφορά στην ιδεατή επαγγελματική ομάδα "εργάτες συνειδησης". Η "κατάκτηση" αυτών των "σημαντικών" αξιών ("Να αγαπήσω πραγματικά... ανιδιοτελώς..."), που μόνον το "ιδανικό άτομο" θα μπορούσε να έχει πραγματώσει πλήρως, τοποθετούνται ως εκ διαμέτρου αντίθετοι προς ό,τι συνεπάγεται η χρήση ναρκωτικών ουσιών ("Να βρω τον τρόπο να βολέψω τον εαυτό μου, να πάρω τη δόση μου...").

Η εμπειρία της σχέσης με τον αδελφό διατηρεί σημαντική θέση στη σκέψη βάθους όπου εδραιώνονται αυτές οι περιγραφές και συντελεί στη διαμόρφωση ενός ιδιαίτερου υπόβαθρου σκέψης σχετικά με τη χρήση. Όπως αναφέρει ο συμμετέχων, η σχέση με τον αδελφό, "Δε μου δημιουργούσε αγάπη... τα προβλήματα (που) είχαμε κατά τη διάρκεια της χρήσης... με κάνουν να πιστεύω έντονα ότι δεν μπορεί να υπάρξει αγάπη μέσα απ' αυτό...".

Οι αναπαραστάσεις της αντίθετης επαγγελματικής ομάδας, την οποία ο συμμετέχων ονομάζει "ασυνειδητους εργάτες", προσεγγίζουν σε μεγάλο βαθμό, εκείνες της ομάδας των χρηστών: Οι "ασυνειδητοι εργάτες" είναι "δημιουργοί της ανάγκης που υπηρετούν" (Αρνητικός Μη-Εαυτός), άνθρωποι που "δεν ακολουθούν τίποτε", αλλά "άγονται και φέρονται" στον κόσμο, όπως ακριβώς και οι χρήστες ("Ζωντανοί-νεκροί", "Υπηρετές της ανάγκης", "Ελεύθερα πιόνια" - "Αυτοί, οι χρήστες"), που, παραπλανημένοι από τη "φυγοπνία" τους, αναζητούν, παράδοξα κατά το συμμετέχοντα, την ελευθερία μέσα στην "απόλυτη υποδούλωση".

Αλλά και οι μη-χρήστες, έχουν τις δικές τους αντιφάσεις ("Αντιφατικοί", "Ανυποψίαστοι", "Τοποθετημένοι στο αποστειρωμένο τους περιβάλλον", - "Αυτοί, οι μη-χρήστες"). Χωρίς να έχουν γνώση "των δυνάμεων που οδηγούν στην

άλλη πλευρά" και όντας έρμαιο των δικών τους εξαρτήσεων, ωστόσο "έχουν μάθει να κατακρίνουν το χρήστη". Είναι μια αντιφατικότητα την οποία ο συμμετέχων θεωρεί ότι έχει βιώσει πολύ χαρακτηριστικά, μέσα από τη σχέση με το μεγάλο αδελφό, ο οποίος του "δίδαξε" την ανάγκη αποφυγής του δογματισμού ("Όχι μόνο αυτά που βλέπω από την ισχυρή μου θέση, αλλά να ξέρω ότι κάπου κι εγώ στη ζωή μου κάνω λάθος, όσο κι αν προσπαθώ στους άλλους να δείξω την καλύτερή μου πλευρά").

Σ' αυτό το σχετικιστικό πλαίσιο, η ουσιαστική διαφορά των χρηστών από τους μη-χρήστες, είναι, κατά το συμμετέχοντα, απλά και μόνο το αντικείμενο όπου διοχετεύουν τη δυναμική τους. Κάθε "κόλλημα" είναι και ένας "ηλίθιος ρομαντισμός" ("Ρομαντικοί ηλίθιοι" - "Αυτοί, οι χρήστες"). Με τη διαφορά, ότι το "κόλλημα" του χρήστη είναι μια πίστη σε κάτι που καταστρέφει. Από αυτή την άποψη, είναι μια αφοσίωση που έχει χάσει τον ουσιαστικό της στόχο, η "πίστη στο πιο ηλίθιο".

Συμπεράσματα -Συζήτηση

Η ανάλυση των λέξεων ταυτότητας των δύο συμμετεχόντων υποδηλώνει ότι ως προς τις εκλαμβανόμενες ελλείψεις του Εαυτού (έλλειψη εμπιστοσύνης, υποστήριξης και ελεύθερης αυτοέκφρασης στα πλαίσια της οικογένειας και της ευρύτερης κοινωνίας), οι δύο περιπτώσεις συγκλίνουν σε μεγάλο βαθμό. Και οι δύο συμμετέχοντες έχουν σχετικοποιήσει τις "παραδοσιακές" κοινωνικές κατηγορίες και έχουν αντλήσει τα κριτήρια για τη δόμηση μιας εσωτερικής πραγματικότητας από τις αξίες που εντοπίζουν, ο πρώτος στην ομάδα των "φίλων"- "χρηστών" και ο δεύτερος στην ομάδα των "φίλων"- "εργατών συνειδησης", διαπλέκοντας τις αναπαραστάσεις των υπόλοιπων κοινωνικών ομάδων, μέσα από το πρίσμα αυτών των αξιών. Σε νοητικό επίπεδο, ο κόσμος έχει καταταμηθεί σε απειλητικές ομάδες, αυτές στις οποίες ενσαρκώνεται ο κίνδυνος αλλοίωσης των αξιών τους και σε (πο-

λύ λιγότερες) ομάδες ευνοϊκές προς αυτές τις αξίες.

Η φιγούρα του αδελφού-χρήστη ηρωίνης (Bank & Kahn, 1975), φαίνεται να διατηρεί μια σημαντική θέση μέσα στο συμβολικό πλέγμα εννοιών που συνθέτουν τους κεντρικούς άξονες προσανατολισμού του εαυτού στον κόσμο, και για τους δύο συμμετέχοντες. Αντίθετα με την εμμονή με την οποία ο πρώτος συμμετέχων καταδικάζει τους χρήστες ηρωίνης, ο δεύτερος συμμετέχων έχει "χρησιμοποιήσει" την εμπειρία της σχέσης με το μεγαλύτερο αδελφό-χρήστη, "διδασκόμενος" ότι είναι απαραίτητο να αναλάβει τις ευθύνες του εαυτού, ένα χαρακτηριστικό που έχει εντοπιστεί και σε άλλες έρευνες (Reilly, 1976), όσον αφορά τα αδέρφια των χρηστών. Επιπλέον, αντίθετα με το συμμετέχοντα του Πρωτοκόλλου 1, του οποίου η ταυτότητα διαπλέκεται κυρίως γύρω από τις αντιθέσεις θετικού και πραγματωμένου εαυτού-αρνητικού άλλου, ο συμμετέχων του δεύτερου Πρωτοκόλλου, είναι σε θέση να αποδεχτεί ότι αναπόφευκτα είναι και ο ίδιος μέτοχος αρκετών από τις αρνητικές διαστάσεις των κοινωνικών ομάδων που απορρίπτει (αρνητικός Εαυτός), ενώ η θετική όψη του Εαυτού έγκειται στους προσανατολισμούς του, σε μια πορεία κατάκτησης των σημαντικών του στόχων.

Για τον πρώτο συμμετέχοντα, η χρήση είναι το συμβολικό μέσο για την άμεση ενίσχυση των θετικών διαστάσεων του εαυτού (το γόητρο που μπορεί να απολαμβάνει σε μια ομάδα ομοίων και τα βραχυπρόθεσμα οφέλη της χρήσης, όπως η "διασκέδαση" και οι "γνωριμίες"). Για το δεύτερο συμμετέχοντα, ο κοινωνικός κόσμος δεν παύει να αποτελεί έναν εικονικό "αντίπαλο", σε πλήρη διάσταση με τις προσωπικές του αναζητήσεις. Ωστόσο, ο ίδιος προτιμά να κρατήσει τον έλεγχο των πραγμάτων αντιμετωπίζοντας πολύ πιο άμεσα τις ελλείψεις του εαυτού και κινούμενος ο ίδιος προς την αναπλήρωσή τους ("Από τα πολύ μικρά μου χρόνια, υπήρχε μια εικονική αγάπη" - "Η αγάπη και η θέληση κατακτώνται... προσπαθώ..."). Έτσι, αν και τα δύο άτομα συνδέονται από μια κοινή "εξωτερική πραγματικό-

τητα", με το κοντινό βίωμα ενός αδελφού χρήστη και μιας οικογένειας συναισθηματικά απόμακρης, και παρόλο που, εκ πρώτης όψεως, οι απόψεις τους φαίνεται να βρίσκουν αρκετά σημεία σύγκλισης, η αρχιτεκτονική της εσωτερικής τους πραγματικότητας είναι εντελώς διαφορετική. Για καθέναν τους, είναι άλλες οι πιο εύκολα διαθέσιμες (στη μακρόχρονη μνήμη) σημαντικές εμπειρίες ζωής, άλλο το εσωτερικό νόημα των αντιλήψεών τους και άλλη η κινητοποίηση την οποία τους αποφέρει η συναισθηματική επένδυση αυτών των βιωμάτων και αντιλήψεων.

Πέρα απ' όσα συνοπτικά αναφέρθηκαν, κάθε πρωτόκολλο όπου η διαδικασία της συνέντευξης έχει προχωρήσει ως ένα επίπεδο βάθους, παρουσιάζει έναν εκπληκτικά μεγάλο πλούτο δεδομένων. Ποια είναι η αξία μιας τόσο αναλυτικής προσέγγισης του θέματος για τον τελικό στόχο της ψυχοκοινωνικής παρέμβασης και στήριξης των ατόμων που είναι χρήστες; Ποια ψυχολογία, απαντά η Zavalloni (1998), δε θα επιθυμούσε "ένα διάλογο με το εσωτερικό περιβάλλον των ατόμων, τις βαθύτερες επιθυμίες τους, τις αξίες, τις επιλογές και τα σχέδιά τους"; Μέσω της εγωοικολογικής ανάλυσης, οι δράσεις των ατόμων μπορούν να γίνουν κατανοητές ως αποτέλεσμα ενεργοποίησης ενός νοητικού δικτύου συμβολικών σχέσεων (Εαυτού - Άλλου - Κοινωνίας), που δομεί την ψυχοκοινωνική ταυτότητα. Οι ιδέες, αξίες, εμπειρίες, το συναισθηματικά φορτισμένο αναπαραστατικό υλικό που οι συμμετέχοντες έχουν εγγράψει ως εαυτό ή έχουν αποβάλλει ως "κάτι άλλο, που δεν ισχύει/δεν ανήκει στον εαυτό", μπορούν να μας πουν πολλά για τους τρόπους με τους οποίους οι ίδιοι βιώνουν τα κοινωνικά φαινόμενα στα οποία συμμετέχουν.

Ενδεικτικά, σύμφωνα με τα αποτελέσματα της ανάλυσης του Πρωτοκόλλου 1, γίνεται κατανοητό ότι ο συμμετέχων θεωρεί τον Εαυτό άτομο με "ισχυρή θέληση", ώστε δεν είναι εύκολο ή αναμενόμενο, να αποδεχτεί ότι η σχέση του με τις ουσίες αποτελεί πρόβλημα. Παράλληλα, το "σύνδρομο εχθρικής αντιμετώπισης προς το μη-χρήστη ειδήμονα" που έχει διαπιστωθεί από την Fritz (1995), ως απροθυμία πολλών χρηστών να

δεχθούν το μη-χρήστη ως ειδικό σε θέματα εξαρτήσεων, εκφράζεται στη διαμαρτυρία του συμμετέχοντα για τις άστοχες, κατά την άποψή του, παρατηρήσεις και συμβουλές των άλλων, μη-χρηστών που επιχειρούν να τον αποτρέψουν από τη χρήση. Οι απειλές των Άλλων ("Πρόσεχε γιατί μπορεί να πεθάνεις") και η αίσθηση μη-αποδοχής από την οικογένεια ("προσποιούμαστε") αποτελούν πηγές πίεσης και αρνητικής αντίδρασης στο συμμετέχοντα ("Αυτοί, οι μη-χρήστες, μας δημιουργούν προβλήματα"), οδηγώντας τον να συσπειρωθεί ακόμη περισσότερο στην ενδο-ομάδα των χρηστών ("Ντόμπροι", "Δεν ενοχλούν κανέναν"), στην οποία ο εαυτός μπορεί να βιώσει την άνεση και την ασφάλεια ("δε δημιουργούμε προβλήματα", "Ξέρουμε να πίνουμε"). Κατ' αυτό τον τρόπο, γίνεται εμφανές ότι μια συζήτηση-ενημέρωση με έμφαση στις δυσμενείς επιπτώσεις της χρήσης ενδέχεται να είχε αρνητικό αποτέλεσμα, ώστε αντενδεικνύεται για τη συγκεκριμένη περίπτωση.

Η δυνατότητα ελεύθερης επικοινωνίας με τα μέλη της οικογένειας χωρίς "προσποίηση" και χωρίς την αντιμετώπιση του πανικού και της απελπισίας των γονέων αποτελεί ουσιαστική έλλειψη του εαυτού, ενώ η ανάγκη για διοχέτευση ενέργειας σε δημιουργικές δραστηριότητες ελεύθερου χρόνου αποτελεί σημαντικό προσανατολισμό του συμμετέχοντος. Έτσι, η στήριξη και ευαισθητοποίηση ολόκληρης της οικογένειας με στόχο την άρση της αίσθησης εσωτερικής αποξένωσης, καθώς και η εμπλοκή του συμμετέχοντος σε διασκεδαστικές και δημιουργικές για τον ίδιο δραστηριότητες μπορούν να δώσουν σημεία συνάντησης με την εσωτερική του πραγματικότητα και να αποτελέσουν το πρώτο απαραίτητο βήμα, προκειμένου να επέλθει μια διαπραγμάτευση και αλλαγή των προσανατολισμών του.

Καταλήγοντας, μπορούμε να πούμε ότι η Εγω-Οικολογική μέθοδος δεν έχει μέχρι στιγμής βρει ευρεία εφαρμογή στο ερευνητικό πεδίο στην Ελλάδα (με εξαίρεση τις μελέτες της Ρήγα, 1997β. Rigas, 1998). Παρ' όλα αυτά, η Zavalloni (1998) επισημαίνει τη χρησιμότητα της εφαρμο-

γής του IMIS προκειμένου να συλλεχθούν δεδομένα ενός βαθύτερου επιπέδου ("σκέψη βάθους"), που μπορούν να πληροφορήσουν τον ερευνητή και τον κοινωνικό ή άλλου γνωστικού αντικείμενου ψυχολόγο, για τους κινητήριους πυρήνες της ταυτότητας των συμμετεχόντων, ως νόηση και ως συναίσθημα.

Εκτός από την ανάλυση ατομικών περιπτώσεων, η εγω-οικολογική προσέγγιση μπορεί να αποδώσει αποτελέσματα για την ψυχοκοινωνική ταυτότητα ομάδων και ευρύτερων δειγμάτων, με τη χαρτογράφηση των κεντρικών θεματικών γύρω από τις οποίες διαπλέκεται ο Στοιχειώδης Χώρος Ταυτότητας των συμμετεχόντων σε συνοπτικούς πίνακες αναπαραστατικών περιεχομένων ταυτότητας.

Κατ' αυτό τον τρόπο, τα ποσοτικά στοιχεία των πανελλήνιων εμπειρικών/ποσοτικών ερευνών για την έκταση και τη μορφή των κοινωνικών φαινομένων όπως η χρήση ναρκωτικών, μπορούν να εμπλουτιστούν με τη διαλεύκανση, μέσω της εγω-οικολογικής προσέγγισης, του ιδιαίτερου ψυχοκοινωνικού προφίλ (ελλείψεων, ενδιαφερόντων, προσανατολισμών, αξιών) ομάδων χρηστών της ίδιας ουσίας, ώστε οι στρατηγικές παρέμβασης να μην απευθύνονται στο στερεότυπο του χρήστη, αλλά στο πραγματικό δρων πρόσωπο. Τέλος, τα αποτελέσματα της μελέτης ατομικών περιπτώσεων είναι άμεσα αξιοποιήσιμα σε τοπικό επίπεδο (π.χ., πρωτοβουλίες των ΟΤΑ ή των δημοτικών κέντρων που διαθέτουν υπηρεσίες συμβουλευτικής και πρόληψης), ένα επίπεδο το οποίο, σύμφωνα με τη Χουρδάκη (2000), ενδείκνυται για την αντιμετώπιση του προβλήματος των ναρκωτικών καθώς διακρίνεται από αμεσότητα και ευελιξία που οι ευρύτερες στρατηγικές παρέμβασης δε διαθέτουν.

Εκτός από την εφαρμογή του ερωτηματολογίου IMIS ως μέσου διερεύνησης της εσωτερικής πραγματικότητας των ατόμων, είναι σημαντικό ότι το IMIS ως ποιοτικό μεθοδολογικό εργαλείο, δίνει την ευκαιρία στους ίδιους τους συμμετέχοντες να εκφράσουν σημαντικές για τους ίδιους διαστάσεις του εαυτού, εμπειρίες

και συναισθήματα που, σε άλλη περίπτωση, θα έμεναν ίσως άρρητα, επιφέροντας, όπως διαπιστώνει η Ρήγα (1991, 1997β), μείωση του άγχους και δημιουργώντας ευνοϊκότερες προϋποθέσεις για την αντιμετώπιση των ψυχοκοινωνικών τους προβλημάτων.

Όπως διαπιστώνεται από την ανάλυση των αποτελεσμάτων των φάσεων II και III, οι λογικοφανείς κρίσεις των συμμετεχόντων για τις ουσίες είναι εδραιωμένες περισσότερο σε γενικευτικές εικόνες και συναισθηματικά φορτισμένο αναπαραστατικό υλικό, παρά σε μια καθαρά λογική εκτίμηση των καταστάσεων. Η ανάδυση των περιεχομένων σκέψης βάθους δίνει στους συμμετέχοντες την ευκαιρία να μιλήσουν και να σκεφθούν για το λογικό υπόβαθρο των "αυτονόητων" πεποιθήσεων και κρίσεων τους και για όσα μέχρι τη στιγμή της συμπλήρωσης του IMIS, ενδεχομένως να τους φαινόταν ως "αμετακίνητες" πραγματικότητες της ζωής, μεταξύ των οποίων και η σχέση τους με τις ουσίες. Αυτή η αναστοχαστική λειτουργία αποτελεί ταυτόχρονα μια κατάλληλη μορφή ευαισθητοποίησης των ατόμων που είναι χρήστες, ή που έχουν στο στενό τους περιβάλλον άτομα που είναι χρήστες.

Οι αναπαραστάσεις, ως πρώτη ύλη για τη δόμηση της ταυτότητας, δεν αποτελούν στατικό αντικείμενο. Η ίδια η συναισθηματική επένδυση των νοητικών περιεχομένων παραπέμπει στη δυναμική αλληλεπίδραση εαυτού-κόσμου (Costalat-Founeau, 1997). Η κατανόηση των εννοιών στη βάση των οποίων δομείται η ταυτότητα μπορεί να καταστεί αφετηρία για τη διαμόρφωση νέων σχέσεων με τον κόσμο.

Η Εγω-Οικολογική μέθοδος μπορεί να εφαρμοστεί σε όλους τους φορείς που διαθέτουν ψυχολογικές υπηρεσίες στήριξης, π.χ., σχολεία, νοσοκομεία, κέντρα αποτοξίνωσης, με σκοπό είτε (α) μια βαθύτερη κατανόηση του συστήματος ταυτότητας, των αντιλήψεων, συναισθημάτων, επιθυμιών, ελλείψεων, πραγματικών αναγκών και προβληματισμών των χρηστών, ώστε να ανατροφοδοτηθούν οι στρατηγικές παρέμβασης, είτε (β) την πληρέστερη διερεύνηση των κοινωνικών αναπαραστάσεων των μη-χρηστών, τον ε-

ντοπισμό των πιθανών κοινωνικών προκαταλήψεων απέναντι στους χρήστες, των βαθύτερων πηγών τους σε επίπεδο ταυτότητας και των καταλληλότερων μέσων αντιμετώπισής τους, είτε ακόμη (γ), σε επίπεδο πρόληψης, τη μελέτη της επιρρέπειας των ατόμων που είναι μη-χρήστες, προς εξαρτησιογόνα αντικείμενα και την υπόδειξη χρήσιμων οδών παρέμβασης.

Βιβλιογραφία

- Bank, S., & Kahn, M. (1975). Sisterhood-brotherhood is powerful: Sibling subsystems and family therapy. *Family Process*, 3, 311-337.
- Beck, A. T., Wright, F. D., Newman, C. F., & Liese, B. S. (1993). *Cognitive therapy of substance abuse*. New York: Guilford.
- Bell, J. (1997). *Μεθοδολογικός σχεδιασμός παιδαγωγικής και κοινωνικής έρευνας* (Α.-Β. Ρήγα, Επιμ. Έκδ. και Μετάφ.). Αθήνα: Gutenberg. (Το πρωτότυπο εκδόθηκε το 1993)
- Costalat-Founeau, A. M. (1997). *Identité sociale et dynamique representationnelle* (Κοινωνική ταυτότητα και αναπαραστατική δυναμική). Rennes, France: Presses Universitaires.
- Costalat-Founeau, A. M., & Martinez, N. (1998). *Identité et changement: Comparaison de deux situations de réussite d'adolescentes d'origine culturelle différente* [Ταυτότητα και αλλαγή: Σύγκριση δύο περιστάσεων σχολικής επιτυχίας εφήβων διαφορετικού πολιτισμικού υποβάθρου]. *L'Orientation Scolaire et Professionnelle*, 27(1), 23-46.
- Fritz, J. M. (1995, May). *Health promotion in the community: Working effectively with juvenile delinquents*. Paper presented at the 46th RC of ISA: Multidisciplinary Approaches to Social Intervention, Rome, Italy.
- Hampson, S. E. (1982). *The construction of personality. An introduction*. London: Routledge.
- Κωσταριδίου-Ευκλείδη, Α. (1995). *Ψυχολογία κινήτρων*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Observatoire Francais des Drogues et des Toxi-

- comanies (1996). *Drugs and drug addiction: Indicators and trends*. Paris: Editions OFDT.
- Observatoire Francais des Drogues et des Toxicomanies (1997). *Drogues et toxicomanies: Repertoire des sources statistiques* [Ναρκωτικά και τοξικομανίες: Ρεπερτόριο των στατιστικών πηγών]. Paris: Editions OFDT.
- Observatoire Francais des Drogues et des Toxicomanies (1998, Μάιος 18). Ευρω-πρωτιά σε θανάτους. *ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ*, σ. 57.
- Parquet, P. J. (1998). *Education pour la sante: Pour une prevention de l' usage des substances psychoactives: Usage, usage nocif, dependance* [Εκπαίδευση για την υγεία: Για μια πρόληψη της χρήσης ψυχοδραστικών ουσιών: Χρήση, βλαπτική χρήση, εξάρτηση]. Lille, France: Editions CFES.
- Reilly, D. M. (1976). Family factors in the etiology and treatment of youthful drug abuse. *Family Therapy*, 2, 149-171.
- Ρήγα, Α.-Β. (1991). *Μαρία Τ. Ιστορία ζωής. Ψυχοβιογραφική προσέγγιση*. Αθήνα: Μαυρομάτη.
- Ρήγα, Α.-Β. (1996). Πρόλογος. Στο Α. Β. Ρήγα, *Κοινωνική ταυτότητα και συνείδηση: Εισαγωγή στην Εγω-Οικολογία* (σ. 11-20). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Ρήγα, Α.-Β. (1997α). *Καρκίνος: Από τη μητέρα στην κόρη. Η δυναμική της επανάληψης*. Αθήνα: Μαυρομάτη.
- Ρήγα, Α.-Β. (1997β). *Κοινωνικές αναπαραστάσεις και ψυχοκοινωνική ταυτότητα: Σύγχρονες ελληνικές μελέτες βασισμένες στην Εγω-Οικολογική θεωρία*. Αθήνα: Μαυρομάτη.
- Rigas, A.-V. (1998). Life history as representations: A post-positivistic qualitative research design. In A.-V. Rigas (Ed.), *Social representations and contemporary social problems* (pp. 53-77). Athens: Ellinika Grammata.
- Stanley, E. (1983). *The drug user*. New York: Plenum.
- Yin, R. K., & White, J. L. (1984). *Microcomputer implementation in schools*. Washington, DC: Cosmos.
- Χουρδάκη, Μ. (2000). *Ναρκωτικά. Πρωτογενής τομέας*. Αθήνα: Leader Books.
- Zavalloni, M. (1983). Ego-Ecology: The study of the interaction between social and personal identities. In A. Jacobson-Widding (Ed.), *Identity: Personal and social* (pp. 205-213). Atlantic Highlands, NJ: Humanities.
- Zavalloni, M. (1986). The affective-representational circuit and the creation of identity. *New ideas in Psychology*, 4(3), 333-349.
- Zavalloni, M., & Louis- Guerin, C. (1996). *Κοινωνική ταυτότητα και συνείδηση. Εισαγωγή στην Εγω-Οικολογία* (Α.-Β. Ρήγα., Επιμ. Έκδ. και Μετάφ.). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα. (Το πρωτότυπο εκδόθηκε το 1984)
- Zavalloni, M. (1998). Vers une orientation et une intervention interactive: L' identité comme hypertexte (IMIS) [Προς έναν αλληλεπιδραστικό προσανατολισμό και μια αλληλεπιδραστική παρέμβαση: Η ταυτότητα ως υπερκείμενο (IMIS)]. *L' Orientation Scolaire et Professionnelle*, 27, 5-22.

The use of drugs from the viewpoint of identity words: The ego-ecological approach of the user's psychosocial identity (Case studies)

ANASTASIA-VALENTINE RIGAS & SOPHIA S. TRIADAFYLLIDOU
University of Crete, Greece

ABSTRACT The idea of the heterogeneity of the phenomenon of drug use has for long remained a theoretical implication in the domain of psychology. However, the cognitive -emotional mechanisms through which the individuals are orientated towards the world and act in their world are too complex to be approached through wide categorizations and numerical data. The main question posed by the present approach to drug-addiction concerns the ways in which the individuals embody in their psychosocial identity system the object of drug use. The ego-ecological perspective (Zavalloni & Louis-Guerin, 1984/1996) permits us to elucidate some important aspects of the respondents' "mental architecture" and to investigate the cognitive-emotional functions that motivate the individuals towards the use or the abstinence of drugs. The presentation of two individual cases, a user of ecstasy and marijuana and a non-user, whose identities were analysed through the Ego-Ecological method, is intended to show the particular dynamic of the identity systems in which the use of drugs is inscribed as compatible or noncompatible with the main orientations of the self.

Key-words: Drug-use, Ego-Ecology, Psychosocial identity.

Address: Anastasia-Valentine Rigas, Department of Psychology, School of Social Sciences, University of Crete, Gallos University campus, 741 00 Rethymno, Crete, Greece. Tel.: *30-8310-77541